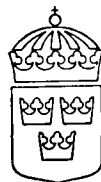

Regeringens proposition

1987/88: 107

om målsägandebiträde

Prop.
1987/88: 107

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 18 februari 1988.

På regeringens vägnar

Ingvar Carlsson

Anna-Greta Leijon

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen, som är en del av regeringens program för att förbättra brottsoffrens ställning, föreslås att målsäganden får rätt till ett eget juridiskt biträde – ett målsägandebiträde – vid förundersökning och rättegång rörande vissa typer av brott. Det gäller i första hand mål som rör grovre sexuella övergrepp. Om det kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av biträde, skall målsägandebiträde kunna förordnas även i mål om vissa andra typer av grovre brott med inslag av våld eller annan integritetskränkning. Målsägandebiträdet skall förordnas av domstol på begäran av målsäganden eller när det annars finns anledning till det. Detta skall kunna ske så snart förundersökning inletts.

Målsägandebiträdets uppgift är att ta till vara målsägandens intressen och ge stöd och hjälp under förundersökningen och rättegången. Biträdet skall även kunna hjälpa målsäganden med att biträda åtalet och med att föra talan om enskilt anspråk.

Målsägandebiträdet föreslås få rätt till ersättning för sitt arbete enligt samma normer som gäller för biträde vid allmän rättshjälp enligt rätts-hjälpslagen. Biträdeshjälpen skall i princip vara kostnadsfri för målsäganden.

Bestämmelserna om målsägandebiträde tas in i en särskild lag som föreslås träda i kraft den 1 juli 1988.

Lag om målsägandebitråde

Härigenom föreskrivs följande.

1 § I mål om brott enligt 6 kap. 1–6 § eller försök till brott enligt 6 kap. 1–4 eller 6 § brottsbalken skall, sedan förundersökning har inletts, ett särskilt biträde för målsäganden (målsägandebitråde) förordnas, om det inte på grund av särskilda omständigheter kan antas att målsäganden saknar behov av sådant biträde.

Om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av biträde, skall, sedan förundersökning har inletts, målsägandebitråde förordnas även i mål om

1. brott enligt 6 kap. 7–10 §, försök till brott enligt 6 kap. 8 eller 9 § eller förberedelse eller stämpling till brott enligt 6 kap. 1 §, 4 § andra stycket eller 9 § brottsbalken,

2. brott enligt 3 eller 4 kap. brottsbalken, på vilket fängelse kan följa, eller försök till sådant brott,

3. brott enligt 8 kap. 5 eller 6 § brottsbalken eller försök till sådant brott.

2 § Målsägandebitråde får inte förordnas sedan åklagaren har beslutat att allmänt åtal inte skall väckas eller att sådant åtal skall läggas ned eller sedan åklagaren avstått från att fullfölja talan mot dom i målet.

3 § Målsägandebiträdet skall ta till vara målsägandens intressen i målet samt lämna stöd och hjälp till målsäganden. I målsägandebiträdets uppgift ingår inte att bistå målsäganden med att föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet, om detta görs av åklagaren.

4 § Målsägandebitråde förordnas på begäran av målsäganden eller när det annars finns anledning till det. Vid förordnandet tillämpas 21 § första stycket rättshjälpslagen (1972:429).

I fråga om byte av målsägandebitråde och rätt för sådant biträde att sätta någon annan i sitt ställe tillämpas 21 § andra och tredje styckena rättshjälpslagen.

Målsägandebiträdet skall entledigas, om det är påkallat med hänsyn till förhållandena i målet eller om det annars finns skäl för det.

I övrigt tillämpas i fråga om målsägandebitråde rättegångsbalkens regler om rättegångsbiträde.

5 § Målsägandebiträdet har rätt till ersättning i enlighet med vad som enligt 22 § rättshjälpslagen (1972:429) gäller för biträde vid allmän rättshjälp.

6 § Om ett målsägandebitråde förordnas, ersätts målsägandens därefter uppkommande kostnader för bevisning och utredning med anledning av talan om enskilt anspråk i samma utsträckning som om målsäganden beviljats allmän rättshjälp med anledning av en sådan talan.

7 § Beslut i frågor som avses i denna lag fattas av rätten. I de fall som avses i 6 § får dock målsägandebiträdet själv besluta om utredning i samma utsträckning som enligt 24 § rättshjälpslagen (1972:429) gäller för biträde vid allmän rättshjälp.

8 § Bestämmelserna i 31 kap. rättegångsbalken om skyldighet för den tilltalade eller annan att till staten återbetala kostnader som enligt rättsens beslut betalats av allmänna medel gäller även i fråga om kostnader enligt denna lag.

Prop. 1987/88:107

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 20 kap. 15 §, 23 kap. 5, 10 och 11 §§ samt 49 kap. 7 § rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

20 kap.

15 §¹

Målsägande, som hörs med anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången, får åtföljas av lämplig person som sådant stöd.

Målsägande, som hörs med anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången, får åtföljas av lämplig person som sådant stöd (*stödperson*). *Sådan stödperson som rätten har kännedom om skall om möjligt underrättas om rättegången.*

I vissa fall kan målsägandebiträde förordnas enligt lagen (1988:000) om målsägandebiträde.

Målsägandebiträde skall kallas till huvudförhandling eller annat sammanträde i rätten där målsäganden eller målsägandens ställföreträdare skall höras.

23 kap.

5 §²

Skall enligt 21 kap. 3 a § offentlig försvarare utses för den misstänkte, åligger det undersökningsledaren att göra anmälan om det hos rätten.

Skall enligt 21 kap. 3 a § offentlig försvarare utses för den misstänkte, åligger det undersökningsledaren att göra anmälan om det hos rätten. *Undersökningsledaren skall också göra anmälan hos rätten, om målsäganden begär att få ett målsägandebiträde eller om det annars finns anledning att förordna ett sådant biträde.*

10 §

Vid förhör skall såvitt möjligt ett av undersökningsledaren anmodat trovärdigt vittne närvara.

Undersökningsledaren *har att* bestämma, *huruvida* annan än vittne *må* övervara förhör. Vid förhör, som enligt 18 § andra stycket *hålles* på den misstänktes begäran, *äge*

Undersökningsledaren *skall* bestämma *om någon* annan än ett vittne *får* närvara vid förhör. Vid förhör, som enligt 18 § andra stycket *hålls* på den misstänktes begäran,

¹ Senaste lydelse 1987:747.

² Senaste lydelse 1983:920.

han och hans försvarare att närvara. Även vid annat förhör *må*, om det kan ske utan men för utredningen, försvarare *vara tillstädes*.

har han och hans försvarare *rätt* att närvara. Även vid annat förhör *får* försvarare *närvara*, om det kan ske utan men för utredningen.

Målsägandebiträde har rätt att närvara vid förhör med målsäganden.

Är den som *höres* under 15 år, bör, *om det kan ske utan men för utredningen*, den som har vårdnaden om honom vara närvarande vid förhöret.

Är den som *hörs* under 15 år, bör den som har vårdnaden om honom vara närvarande vid förhöret, *om det kan ske utan men för utredningen*.

Undersökningsledaren *äge* förordna, att vad som förekommit vid förhör *icke* får uppenbaras.

Undersökningsledaren *får* förordna att vad som förekommit vid förhör *inte* får uppenbaras.

11 §

Är den misstänkte eller hans försvarare närvarande vid förhör, *må* han i den ordning undersökningsledaren bestämmer framställa frågor till den som *höres*. Utan undersökningsledarens tillstånd *må ej annan, som är närvarande vid förhör, därunder meddela sig med den hörde*.

Är den misstänkte eller hans försvarare närvarande vid förhör, *får* han i den ordning undersökningsledaren bestämmer framställa frågor till den som *hörs*. *Detsamma gäller målsägandebiträde vid förhör med målsäganden. Om någon annan är närvarande vid förhör, får denne inte utan undersökningsledarens tillstånd vid förhöret meddela sig med den hörde.*

49 kap.

7 §³

Har *underrätt* förklarat en domare jävig eller bifallit en begäran om rättshjälp åt misstänkt i brottmål, *skall underrättens beslut stå fast*.

Har *tingsrätten* förklarat en domare jävig eller bifallit en begäran om rättshjälp åt misstänkt i brottmål *eller förordnat målsägandebiträde, får tingsrättens beslut inte överklagas*.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

³ Senaste lydelse 1983: 370.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 18 februari 1988

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Feldt, Sigurdson, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson, S. Andersson, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Johansson, Hulterström, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist, Thalén

Föredragande: statsrådet Leijon

Proposition om målsägandebitråde

1 Inledning

I 1987 års regeringsförklaring angavs att ett särskilt program för att stärka brottsoffrens ställning skulle läggas fram. Ett sådant program har lagts fram i årets budgetproposition (prop. 1987/88:100, bil. 4, s. 34). Jag anförde därvid följande:

Frågor som rör brottsoffrens ställning har fått stark aktualitet inom kriminalpolitiken under senare tid. Det gäller inte bara i vårt land utan också internationellt. Detta är enligt min mening inte förvånande. Även om den som blir utsatt för brott i vårt land har ett betydelsefullt grundskydd i olika hänseenden, har dessa frågor otvivelaktigt i viss mån tillhört ett försummat område. Från olika håll har man också pekat på att de resurser som från samhällets sida läggs ned på straff och rehabilitering av gärningsmännen inte står i rimligt förhållande till de ansträngningar som görs till förmån för målsägandena.

Regeringen genomför nu steg för steg ett omfattande program för brottsoffren. Åtskilliga insatser har redan gjorts och andra är nära förestående. Jag får här hänvisa till min redogörelse i årets budgetproposition. Jag vill dessutom nämna att regeringen nyligen till riksdagen överlämnat en proposition om ändring i brottsskadelagen (1978:413), som innebär att möjligheterna till ersättning för den som tillfogas skada genom brott förbättras i olika avseenden.

Frågan om *biträde åt målsäganden i samband med förundersökning och rättegång* kom i fokus i samband med de omfattande ändringar i brottsbalkens regler om sexualbrott som trädde i kraft år 1984 (prop. 1983/84:105, JuU 25, rskr. 332). Dessa ändringar innebar bl. a. att våldtäktsbegreppet utvidgades och att offrets handlande före övergreppet eller förhållande till gärningsmannen framtogs betydelse för brottsrubriceringen. Vidare tog man bort de särskilda reglerna om krav på angivelse och om åtalspreskription vid våldtäkt och liknande brott. Genom en ny regel i rättegångsbalken (RB) infördes en möjlighet för en målsägande som behöver personligt stöd under rättegången att åtföljas av en s. k. stödperson (numera 20 kap. 15 §).

I 1984 års lagstiftningsärende framhölls från flera håll att det inte är tillräckligt med ett personligt stöd åt målsäganden. I många fall behövs också juridisk hjälp under det rättsliga förfarandet i anledning av brottet. Föredragande statsrådet anförde i propositionen att effekterna av den nya lagstiftningen måste följas uppmärksamt och att en utvärdering borde ske av hur de nya reglerna fungerat i praktiken. Om det behövdes skulle frågan om utvidgade möjligheter att ge målsäganden rätt till juridiskt biträde tas upp till omprövning (prop. 1983/84:105 s. 49, 79). Liknande uttalanden gjordes vid frågans behandling i riksdagen (jfr även JuU 1986/87:26 s. 8).

Regeringen anförtror sedan sedermera åt rättshjälpskommittén (Ju 1982:01), som enligt sina ursprungliga direktiv gjorde en översyn av rättshjälpsystemet, att undersöka hur det rättsliga förfarandet i mål om ansvar för sexualbrott hade fungerat i praktiken från målsägandens synpunkt (dir 1984:43). Kommittén skulle på grundval av sin undersökning ta upp frågan om formerna för utvidgad rättshjälp åt i första hand kvinnor som utsatts för sexualbrott eller vissa andra våldsbrott.

Kommittén redovisade sina överväganden i sitt slutbetänkande (SOU 1986:49) Målsägandebiträde, som överlämnades i december 1986¹. Betänkandet har remissbehandlats.

Jag avser nu att ta upp de frågor kommittén har behandlat i betänkandet. Till protokollet i detta ärende bör fogas dels kommitténs sammanfattning av betänkandet som *bilaga 1*, dels kommitténs lagförslag som *bilaga 2* och dels en förteckning över remissinstanserna som *bilaga 3*. En sammanställning av remissyttrandena har gjorts inom justitiedepartementet och finns tillgänglig i lagstiftningsärendet (dnr 3264–86).

Regeringen beslöt den 21 januari 1988 att inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om målsägandebiträde och förslag till lag om ändring i rättegångsbalken. Förslagen hade upprättats inom justitiedepartementet på grundval av rättshjälpskommitténs slutbetänkande och remissyttrandena. Förslagen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 4*.

Lagrådets yttrande, som avgavs den 3 februari 1988, bör fogas till protokollet som *bilaga 5*. I samband med att jag behandlar de olika sakfrågorna och de enskilda paragraferna i mitt förslag kommer jag in på lagrådets synpunkter. Jag kan emellertid redan nu säga att jag i allt väsentligt godtar lagrådets förslag till ändringar i de remitterade förslagen. Lagrådets granskning har också lett till vissa redaktionella ändringar i lagtexten.

2 Gällande ordning m. m.

2.1 Målsägandebegreppet

Av 20 kap. 8 § RB framgår att målsägande är den mot vilken ett brott har blivit begånget eller som har blivit förnärad av brottet eller lidit skada av

¹ Ledamöter när betänkandet överlämnades: chefsrådmannen Anders Stendahl, ordförande, riksdagsledamöterna Arne Andersson i Gamleby, Gunhild Bolander och Allan Ekström, ombudsmannen Karl-Gustaf Mathsson, lagmannen Josef Styrd och ersättaren för ledamot av riksdagen Ulla-Britt Åbark.

det. I vissa fall är målsägandebegreppet svårtolkat även om det numera finns många vägledande rättsfall och uttalanden i den juridiska litteraturen rörande tolkningen av begreppet.

Vem som i visst fall är att anse som målsägande har betydelse i flera avseenden. Den enskilda åtalsrätten, rätten att ange vissa brott till åtal liksom möjligheten att föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet gäller i allmänhet endast den som är att anse som målsägande i förhållande till det begångna brottet.

Målsäganden är i formellt hänseende att anse som part i rättegången endast när han för talan, dvs. framställer ett yrkande om ansvar eller skadestånd. Man bör dock uppmärksamma att målsäganden, som i de flesta fall utsatts för någon form av kränkning genom brottet, generellt sett intar en motsatsställning gentemot den tilltalade i rättegången oavsett den formella partsställningen.

2.2 Förundersökningen

Förundersökning skall inledas av polismyndighet eller åklagare så snart det finns anledning anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats (23 kap. 1 § RB). Undantag har gjorts för bl. a. bagattellbrott.

Det första steget i en förundersökning är normalt att någon anmäler ett brott till polisen. Ofta är det den som har drabbats av ett brott som kontaktar polisen och berättar vad som hänt. Polismyndighet och åklagare är dock skyldiga att inleda förundersökning, oavsett hur de fått kunskap om brottet och, med vissa undantag, även om målsäganden motsätter sig en utredning. Har förundersökningen inletts av polisen, och är saken inte av enkel beskaffenhet, skall åklagaren överta ledningen av undersökningen när någon är skäligen misstänkt för brottet. Åklagaren skall också överta ledningen om det annars är påkallat av särskilda skäl (23 kap. 3 § RB). Detta anses som regel vara fallet när det är fråga om t. ex. sexualbrott. Åklagaren har alltid rätt att ta över förundersökningen och kan även meddela anvisningar för en förundersökning som leds av polisen.

Det är polis och åklagare som skall tillgodose samhällets och målsägandens intresse av att brott som faller under allmänt åtal utreds, och de ansvarar för att utredningen genomförs i enlighet med gällande regler. Det finns följaktligen inga regler som ger målsäganden en uttrycklig rätt att t. ex. påkalla viss utredning eller kräva att förundersökningen påskyndas. Närmast som en kontrollfunktion finns dock en subsidiär åtalsrätt för målsäganden i vissa fall. Innebörden av denna rätt återkommer jag strax till.

Under förundersökningen får förhör hållas med alla som antas kunna lämna upplysningar av betydelse för utredningen (23 kap. 6 § RB).

Förundersökningen skall bedrivas så att ingen utsatts för onödig kostnad eller olägenhet och så skyndsamt som omständigheterna medger (23 kap. 4 § RB). Den som inte är misstänkt är normalt inte skyldig att stanna kvar för förhör längre tid än sex timmar (23 kap. 9 § RB). Den som är under femton år behöver inte stanna kvar längre tid än tre timmar.

Polisen och åklagaren skall driva utredningen på ett objektivt sätt. Så skall t. ex. både omständigheter som talar för och sådana som talar emot den misstänkte beaktas (23 kap. 4 § RB). Polisens och åklagarens uppgift är att utreda vad som inträffat och de skall kritiskt granska alla utsagor och omständigheter.

I 14 § förundersökningskungörelsen (1947:948) finns bestämmelser om att målsäganden skall underrättas om beslut att inte inleda förundersökning, att lägga ned en förundersökning och beslut att inte väcka åtal. Skyldigheten att underrätta målsäganden är emellertid begränsad i flera hänseenden. Bara sådana målsägande som har angett brottet – och däri innefattas enligt rådande uppfattning även målsägande som har anmält brottet – eller som har anmält enskilt anspråk i anledning av brottet skall underrättas. Vidare har den begränsningen gjorts att underrättelse behöver lämnas endast om det finns någon som skäligen kan misstänkas för brottet. Bestämmelsen reglerar såväl polisens som åklagarens underrättelseskylighet gentemot målsäganden.

Fr. o. m. den 1 februari 1988 har informationen till målsäganden i nu angivna hänseenden förbättrats på flera punkter. Genom en ändring i förundersökningskungörelsen (SFS 1988:7; jfr prop. 1987/88:1) får numera även den målsägande som anmält att han önskar erhålla underrättelse enligt 14 § i kungörelsen en sådan. Ändringen innebär också att åklagaren i fortsättningen är skyldig att lämna underrättelse till målsäganden även när det inte finns någon som skäligen kan misstänkas för brottet. Även i övrigt har införts vissa förbättringar när det gäller informationen till målsäganden. Genom en ändring i förundersökningskungörelsen skall målsäganden i fortsättningen alltid tillfrågas – antingen i samband med att han anmäler brottet eller senare – om han vill bli underrättad om tidpunkten för en eventuell huvudförhandling.

Sekretess gäller som regel för uppgifter under pågående förundersökning, 5 kap. 1 § sekretesslagen (1980:100). När förundersökningen har avslutats och åtal väckts upphör i regel sekretessen (jfr 9 kap. 18 § andra stycket sekretesslagen). Målsäganden har då rätt att utan kostnad få en kopia av förundersökningsprotokollet, jfr 8 § 6 expeditionskungörelsen (1964:618).

Ett beslut av åklagaren att lägga ner eller inte inleda förundersökning, liksom ett beslut om åtalsunderlåtelse eller ett negativt åtalsbeslut, kan överprövas av överordnad åklagare. Ett beslut av polismyndighet att inte inleda eller att lägga ned en förundersökning kan prövas av åklagaren. Målsäganden har rätt att begära en sådan prövning. Överprövningen är ett utflöde av bestämmelserna i 7 kap. 2 och 5 §§ RB om överordnade åklagares uppgifter. Förfarandet är inte författningsreglerat.

Polisen är enligt polislagen (1984:387) ålagd att samarbeta inte bara med åklagarmyndigheterna utan också med andra myndigheter och organisationer. Detta gäller speciellt myndigheterna inom socialtjänsten. Polisen skall meddela om man i sitt arbete upptäcker förhållanden som bör leda till någon åtgärd av social myndighet. Om en målsägande bedöms vara i behov av hjälp från socialtjänsten, skall polisen informera berörda myndigheter.

När det gäller barn under 18 år är polis och åklagare, liksom andra

myndigheter vars verksamhet berör barn, enligt 71 § socialtjänstlagen (1980:620) skyldiga att anmäla till socialnämnden om de får kännedom om något som kan innebära att det behövs ett ingripande av socialnämnden för att skydda en underårig.

Vid alla förhör under förundersökningen skall om möjligt ett av undersökningsledaren anmodat trovärdigt vittne vara närvarande (23 kap. 10 § RB). Vid förhör med barn under 15 år bör, om det inte är olämpligt av utredningsskäl, vårdnadshavaren vara närvarande (23 kap. 10 § RB). När den som skall höras är en kvinna bör ett kvinnligt vittne anlitas, om det begärs och så lämpligen kan ske (7 § förundersökningskungörelsen).

Den som skall höras kan ibland ha önskemål om att någon viss person skall få närvara. En sådan begäran får beviljas om det kan ske utan men för utredningen. Den aktuella personen kan därvid förordnas som förhörsvittne om det anses lämpligt. Det är undersökningsledaren som avgör om någon ytterligare person skall få vara närvarande vid förhöret.

I förundersökningskungörelsen finns speciella bestämmelser om förhör med barn. Reglerna avser enligt sin ordalydelse förhör med barn som själva är misstänkta för brott, men den skyldighet som finns att i vissa fall anmäla till socialnämnd när förhör skall hållas gäller även annat förhör med barn. De allmänna regler till skydd för barnet som finns i dessa bestämmelser anses analogt tillämpliga vid förhör med en underårig målsägande. Bl. a. skall särskild varsamhet iakttas i fall som berör sexuallivet.

Den som hörs under förundersökning i brottmål har rätt till ersättning enligt samma regler som gäller för ersättning till vittnen i domstol (KK 1969:590). Ersättning kan utgå för bl. a. reskostnader, kostnader för mistad inkomst eller annan ekonomisk förlust. Målsäganden måste själv begära sådan ersättning inom två veckor från förhöret.

2.3 Brottmålsrättegången

Målsäganden kan i anslutning till åtal för brottet framställa yrkanden om enskilt anspråk i anledning av brottet och få skadestandsfrågan handlagd i brottmålet (22 kap. 1 § RB). Målsäganden blir då part i rättegången. Om det kan ske utan väsentlig olägenhet och målsägandens anspråk inte är uppenbart obefogat, är åklagaren skyldig att hjälpa målsäganden att föra talan om det enskilda anspråket. Denna skyldighet för åklagaren att hjälpa målsäganden med skadeståndstalan, som innebär en skärpning i förhållande till tidigare regler, gäller fr.o.m. den 1 februari 1988 (jfr prop. 1987/88:1, SFS 1988:6). I fråga om de närmare reglerna för handläggningen av skadeståndsanspråket hänvisar jag till redogörelsen i den nu nämnda propositionen (s. 5 f).

Sedan åklagaren väckt åtal, kan målsäganden biträda åtalet (20 kap. 8 § RB). Det innebär att målsäganden inträder i processen som åklagarens medpart och har vissa möjligheter att agera självständigt i rättegången när det gäller ansvarsfrågan (jfr bl. a. Ekelöf, Rättegång II, sjunde uppl. 1985, s. 58 med hänvisningar).

Om åklagaren har beslutat att inte väcka åtal kan målsäganden i allmän-

het väcka enskilt åtal (20 kap. 8 § RB). Om åklagaren lägger ned ett väckt åtal därför att det enligt hans bedömning inte föreligger tillräckliga skäl för att den misstänkte är skyldig till brottet, kan målsäganden ta över åtalet (20 kap. 9 § RB). Målsäganden kan i mål om allmänt åtal på egen hand överklaga ansvarsfrågan till högre rätt om åklagaren inte överklagar (20 kap. 8 § RB).

Målsäganden kan själv föra sin talan i målet om han är processbehörig, dvs. myndig. Omyndig målsägandes talan förs av vårdnadshavaren när det gäller brott mot den omyndiges person. Denne uppträder då som ställföreträdare för den omyndige (20 kap. 14 § RB).

Målsäganden kan också välja att föra sin talan genom ombud eller med hjälp av biträde. En målsägande som hörs i rättegången med anledning av åklagarens talan, men som inte själv för talan om ansvar eller enskilt anspråk, kan enligt gällande rätt inte ha ett ombud eller biträde i målet. Däremot kan, som jag strax återkommer till, en s. k. stödperson bistå en sådan målsägande.

Under huvudförhandlingen får målsäganden, om han är part i målet, ställa frågor till den tilltalade och till vittnen (37 kap. 1 § resp. 36 kap. 17 § RB). Den målsägande som inte är part har däremot ingen sådan frågerätt (jfr prop. 1986/87:89 s. 184).

Om målsäganden skall kallas att inställa sig personligen till huvudförhandlingen, skall rätten förelägga honom vite (45 kap. 15 § RB). Däremot finns – till skillnad mot vad som gäller i fråga om vittnen – inga sanktioner att tillgripa mot en målsägande som inte vill uttala sig. Målsäganden har samma rätt som den tilltalade att vägra yttra sig. Om målsäganden vägrar att yttra sig kan emellertid hans utsaga under förundersökningen åberopas som bevisning (37 kap. 3 § första stycket och 36 kap. 16 § andra stycket RB).

Förhandling vid domstol skall vara offentlig. Rätten kan dock enligt 5 kap. 1 § RB förordna att förhandlingen skall hållas inom stängda dörrar, om det kan antas att det vid förhandlingen kommer att förebringas uppgifter beträffande vilka sekretess gäller hos domstolen enligt någon bestämmelse i sekretesslagen (1980:100).

Om det kan antas skada den person som uppgiften gäller eller någon honom närstående att uppgiften röjs, gäller sekretess hos domstol för uppgift om enskilds personliga förhållande i t. ex. mål om ansvar för sexualbrott.

Förhör med den som är under femton år eller lider av sinnesjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten får också hållas inom stängda dörrar.

Om förhandlingen hållits inom stängda dörrar kan domstolen förordna om sekretess beträffande delar av domen, jfr 9 kap. 16–18 §§ och 12 kap. 3 och 4 §§ sekretesslagen.

Frågor om sekretess och ordning vid domstolsförhandling skall med något undantag prövas av domstolen oavsett om någon part eller annan begär det. Målsäganden kan dock givetvis fästa domstolens uppmärksamhet på att det t. ex. föreligger omständigheter som bör leda till beslut om stängda dörrar. Inte minst i mål om sexualbrott kan det vara viktigt för målsäganden att förhandlingen inte är offentlig.

Rätten får ålägga den tilltalade att lämna rättsalen under förhöret med målsäganden, om det kan antas att målsäganden av rädsla eller annan orsak inte fritt berättar sanningen i den tilltalades närvaro. Motsvarande gäller sedan den 1 januari 1988 även i fråga om åhörare (37 kap. 3 § första stycket och 36 kap. 18 § RB). Om den tilltalade har ålagts lämna rättsalen med stöd av dessa bestämmelser, har han dock rätt att i efterhand få del av vad målsäganden berättat.

Rätten skall se till att ordning och reda iakttas vid handläggningen, att målet blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver och att inte något som saknar betydelse dras in i målet (46 kap. 4 § RB). Av dessa regler följer bl. a. att rätten ansvarar för att målsäganden inte utsätts för kränkande behandling eller utfrågas om sådant som saknar betydelse i målet.

En målsägande som hörs i rättegång och som med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd har enligt 20 kap. 15 § RB rätt att ta med sig någon lämplig person som stöd vid rättegången. Med rättegång avses alla tillfällen då målsäganden hörs i rätten, dvs. även utom huvudförhandlingen. Som jag inledningsvis nämnt infördes möjligheten att anlita stödperson i samband med de ändringar rörande sexualbrotten som gjordes i brottsbalken år 1984.

Stödperson får anlitas i alla slags brottmål där en målsägande hörs. Förutsättningen är endast att målsäganden med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd. Som jag tidigare antytt har emellertid möjligheten att anlita stödperson införts i första hand med tanke på mål om sexualbrott och vissa andra våldsbrott. Det kan noteras att lagrådet i sitt yttrande över förslaget konstaterade att det fick anses ligga närmast till hands att i princip överlåta åt målsäganden att själv bedöma om stöd behövs (prop. 1983/84:105, s. 66 ff).

Stödpersonens uppgift är enbart att vara ett personligt stöd åt målsäganden. I lagrådsremissen nämnde föredragande statsrådet som exempel på en aktiv åtgärd att stödpersonen skall kunna begära en paus i förhandlingen om målsäganden har behov av det. Det borde också falla inom ramen för stödpersonens uppgifter att undantagsvis vid behov fästa rättens uppmärksamhet på att en viss fråga till målsäganden är av särskilt påfrestande art. Lagrådet anmärkte i sitt yttrande över förslaget att stödpersonen, till skillnad från ett juridiskt biträde, inte får företa någon rättegångshandling såsom att ställa frågor till den tilltalade eller till målsäganden. Stödpersonen är inte heller behörig att ta ställning till om en fråga till målsäganden är betydelsefull för bedömningen av målet eller ej.

Stödpersonen har i denna sin egenskap inte rätt till ersättning av allmänna medel för sin medverkan.

En målsägande som hörs i anledning av åklagarens talan har rätt till ersättning för sin inställelse enligt samma regler som gäller för ett vittne (37 kap. 3 § tredje stycket RB). En målsägande som är part i målet, dvs. som framställt yrkande rörande ansvar eller enskilt anspråk, har rätt till ersättning för sina rättegångskostnader i den mån hans talan vunnit bifall. Om så inte blivit fallet, kan han bli skyldig att ersätta den tilltalade för dennes rättegångskostnader (31 kap. 11 § RB).

En målsägande som behöver juridisk hjälp utöver den som polisen, åklagaren eller domstolen kan bistå med kan enligt bestämmelserna i rättshjälpslagen (1972:429) få juridisk rådgivning eller, under vissa förutsättningar, allmän rättshjälp med biträdesförordnande.

Rådgivning i rättsliga angelägenheter enligt bestämmelserna i rättshjälpslagen lämnas av en jurist på advokatbyrå under högst en timme (46 §). Rådgivningen lämnas mot en fast avgift som i vissa fall kan sättas ned.

Allmän rättshjälp kan för närvarande beviljas fysisk person i en rättslig angelägenhet, om han behöver sådant bistånd och hans beräknade årsinkomst inte överstiger 110 000 kr. Om sökanden bidrar till någons underhåll, läggs 9 000 kr. per underhållsberättigad till denna summa. En rättslig angelägenhet kan vara en rättegång, ett förvaltningsärende eller ett utomprocessuellt ärende. Övergår ett ärende utom rätta till rättegång, gäller tidigare meddelad allmän rättshjälp även i rättegången. Den rättssökandes behov av rättshjälp bedöms utifrån behovet av någon eller några av de förmåner som räknas upp i 9, 9 a och 10 §§ rättshjälpslagen. Dessa förmåner är bl. a. ersättning för kostnader för biträde, bevisning vid domstol, resa och uppehälle i samband med rättegång och avgifter enligt förordningen (1987:452) om avgifter vid de allmänna domstolarna. Behov av biträde föreligger om den enskilde inte själv eller med hjälp av någon som på grund av tjänsteställning har att biträda honom eller henne kan ta till vara sin rätt. Möjligheten att erhålla rättshjälp är begränsad genom den inkomstgräns som jag nyss nämnde, och sökandens ekonomi bestämmer också hur stor del av den slutliga kostnaden som han måste betala i form av rättshjälps- och tilläggsavgift. En i sammanhanget betydelsefull regel är även den i 8 § rättshjälpslagen, enligt vilken det för att rättshjälp skall beviljas förutsätts att sökanden skall ha befogat intresse av att få sin sak behandlad.

För att allmän rättshjälp skall kunna beviljas måste det föreligga en rättslig angelägenhet. Detta krav anses inte uppfyllt beträffande den som i egenskap av målsägande eller vittne skall enbart höras i rättegång. Om målsäganden framställer ett eget yrkande, och därigenom blir part i rättegången, är emellertid denna förutsättning uppfylld.

De möjligheter målsäganden har att få åklagarens hjälp med att utföra talan om enskilt anspråk är en betydelsefull förmån för målsäganden, som därigenom i praktiken slipper egna rättegångskostnader. Om åklagaren åtar sig att föra målsägandens talan, anses målsäganden normalt sakna behov av biträde och kan därför i praktiken inte beviljas allmän rättshjälp. Om åklagaren däremot inte åtar sig att föra målsägandens talan, finns möjlighet att få allmän rättshjälp med biträdesförordnande.

Utöver det fallet att målsäganden väcker talan om enskilt anspråk i brottmålet föreligger en rättslig angelägenhet om målsäganden själv väcker åtal, biträder åklagarens talan, fullföljer talan i brottmålet i högre rätt eller övertar väckt åtal. Möjligheterna att få allmän rättshjälp i dessa fall är dock i praktiken begränsade och utnyttjas i ringa omfattning. Målsägandens möjlighet att i en sådan situation erhålla rättshjälp beror på omständighe-

terna i det särskilda fallet. I förarbetena till rättshjälpslagen (prop. 1972:4 s. 248) anförs att det kan finnas skäl att vägra rättshjälp för en målsägande som vill föra ansvarstalan för ett brott som faller under allmänt åtal. Praxis hos besvärsnämnden för rättshjälp vad gäller rättshjälp i angelägenheter rörande enskilt åtal är mycket restriktiv. Högsta domstolen har dock i ett avgörande år 1985 (NJA 1985 s. 919) beviljat målsäganden allmän rättshjälp för fullföljd av ansvarstalan i ett mål om våldtäkt, där underrätten bedömt brottet som mindre allvarligt.

Regeringen har i den nyligen framlagda propositionen (1987/88:73) om förbättringar inom rättshjälpsystemet föreslagit ändringar i rättshjälpslagen, bl. a. i fråga om möjligheterna att få allmän rättshjälp. Det föreslås bl. a. att inkomstgränsen för rätt till allmän rättshjälp höjs från 110 000 kr. till sju basbelopp (för närvarande ca 170 000 kr. per år) och att egenavgifterna i rättshjälpsystemet i stort sett halveras.

Rättshjälp kan i vissa speciella typer av ärenden ges även genom att sökanden får s. k. offentligt biträde. Det gäller främst ärenden angående administrativa frihetsberövanden inom den psykiatriska och sociala vårdlagstiftningen samt inom kriminalvården och i utlänningsärenden. Ersättningen till ett offentligt biträde utgår av allmänna medel utan återbetalningsskyldighet för den enskilde. Någon möjlighet för målsägande i brottmål att erhålla rättshjälp genom offentligt biträde finns inte.

2.5 Målsägandens rätt till bistånd enligt socialtjänstlagen

Enligt socialtjänstlagen (1980:620) svarar varje kommun för socialtjänsten inom sitt område och har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp de behöver.

Om en enskild begär det eller samtycker till det, kan socialnämnden utse en särskild s. k. kontaktperson med uppgift att hjälpa den enskilde och hans närmaste i personliga angelägenheter (10 § socialtjänstlagen). Som framgår av propositionen om ändring i brottsbalkens regler om sexualbrott (prop. 1983/84:105, s. 42 f.) kan det finnas utrymme att utse en kontaktperson för t. ex. den som har blivit utsatt för ett sexualbrott.

Det är socialnämnden som prövar om det finns behov av att utse en kontaktperson. I förarbetena till socialtjänstlagen uttalas att den som begär en kontaktperson också får anses behöva en sådan. Kontaktpersonens uppgifter bestäms av den enskildes behov. Kontaktpersonen bör således kunna fungera även som en stödperson i samband med en rättegång.

En kontaktperson kan inte förordnas mot den enskildes vilja. En målsägande som begär att få en kontaktperson kan själv avgöra vem detta skall vara, så länge personen i fråga kan anses lämplig.

Den som haft ett uppdrag som kontaktperson har rätt till ersättning för sitt arbete av kommunens socialförvaltning.

2.6 Advokathjälp åt vissa brottsoffer i Danmark och Norge

I ärenden rörande våldtäkt och vissa därmed likartade brott har målsäganden, i Danmark sedan år 1980 och i Norge sedan år 1981, rätt att få ett eget juridiskt biträde under förundersökningen och rättegången.

I Norge omfattar tillämpningsområdet för juridiskt biträde sedan år 1986 även barn under 16 år som utsatts för sexuell umgänge. Kvinnor som utsatts för fysisk misshandel, tvång eller hot har enligt regler i den norska rättshjälplagen sedan år 1983 rätt till gratis rättshjälp, s. k. fritt rettsråd, som innebär bl. a. att en advokat själv kan bevilja tio timmars konsultation i ett sådant ärende. Meningen är inte att advokaten skall bistå kvinnan i rätten men däremot skall kvinnan kunna få råd av biträdet inför en förhandling.

I Danmark har nyligen lagts fram ett lagförslag om att utvidga tillämpningsområdet för advokathjälp åt målsägande till att avse offer för samtliga typer av sexualbrott samt för grovre våldsbrott.

Liksom enligt nu gällande svensk rätt fanns det i Danmark och Norge tidigare ingen möjlighet att förordna ett biträde åt en målsägande som inte förde talan om enskilt anspråk i målet. De nya reglerna om biträde åt målsäganden motiverades med att man ville stärka målsägandens ställning i våldtäktsmål med hänsyn till de speciella påfrestningar som man ansåg att just sådana målsägande utsattes för. Under förundersökningen kunde särskilt våldtäktsoffren härutöver ofta antas behöva information om möjligheterna till psykologisk, medicinsk och social hjälp. Som argument för att begränsa tillämpningsområdet till de målsägande som utsatts för våldtäktsbrott och liknande brott anfördes även kostnadsskäl.

Såväl i Danmark som i Norge är polisen i samband med anmälan eller före ett förhör skyldig att informera målsäganden om rätten till biträde. Av polisrapporten skall framgå att sådan information har lämnats och polisen svarar för att en eventuell begäran om biträde föreläggs domstolen. Det är sedan domstolen som förordnar biträde åt målsäganden. Endast advokater får förordnas. Någon särskild prövning av behovet av biträde sker inte. Undantagsvis kan biträde, när behov föreligger, förordnas trots att målsäganden inte begärt det. Biträdeshjälpen är kostnadsfri för målsäganden.

Bitrådets uppgift är att ge målsäganden den hjälp och det stöd som är rimligt med hänsyn till sakens beskaffenhet samt att ta till vara målsägandens intressen under utredningen och i rättegången. Den hjälp och det stöd som avses är t. ex. samtal med målsäganden och hennes familj, information om hur rättegången går till, hjälp att komma i kontakt med exempelvis psykolog och hjälp med att framställa krav på brottsskadeersättning.

Biträdet förutsätts också vara närvarande vid förhör med målsäganden under utredningsstadiet och vid huvudförhandlingen. Målsäganden intar enligt dansk och norsk rätt ställning av ett vittne i processen och får därför vara närvarande vid förhandlingen endast när han själv hörs. Med rättens tillstånd kan emellertid biträdet i viss omfattning få vara närvarande vid förhandlingen även när målsäganden inte hörs. Biträdet får ställa frågor till målsäganden och kan protestera om målsäganden får frågor som är ovidkommande eller kränkande. Däremot har biträdet inte någon uttrycklig rätt att ställa frågor till den tilltalade och vittnen eller att hålla slutanförande.

Om målsäganden önskar föra talan om enskilt anspråk, ingår bland bitrådets uppgifter att biträda henne och att föra hennes talan i den delen.

Rättshjälpskommittén har i sitt slutbetänkande angett att man i såväl Danmark som Norge i allmänhet har positiva erfarenheter av de nya reglerna men att det finns vissa tillämpningsproblem.

Enligt kommittén är det i både Danmark och Norge den allmänna uppfattningen att rätten till bistånd är viktigast under förundersökningsskedet. Vidare anför kommittén att erfarenheterna visar att biträdet ofta får en förhållandevis passiv roll, speciellt under huvudförhandlingen. Detta har lett till att dessa uppdrag anses mindre attraktiva för många advokater med undantag för ett engagerat fåtal. Speciellt från advokathåll efterlyses mera preciserade regler om vilka befogenheter biträdet har under rättegången liksom om rätten att ta del av handlingar i målet. Det har enligt kommittén i vissa fall visat sig innebära problem att fastställa ersättningen till biträdet på grund av att uppdraget innefattar mera kurativa inslag än andra biträdesuppdrag. I både Danmark och Norge uppges skadestandsfrågan ha kommit mer i fokus sedan den nya ordningen med biträde åt målsäganden infördes.

3 Allmän motivering

3.1 Inledning

Som framgått av min redogörelse för gällande ordning finns det redan nu ett antal stödformer som syftar till att tillgodose brottsoffrens – eller med RB:s terminologi målsägandenas – behov av personligt stöd och juridisk hjälp. För en målsägande som skall höras i rättegången finns möjligheten att anlita en s. k. stödperson. Om målsäganden för talan om skadestånd är åklagare och polis skyldiga att hjälpa till med detta, en skyldighet som har skärpts fr. o. m. den 1 februari 1988 (jfr prop. 1987/88:1). I mera komplicerade fall kan målsäganden få rådgivning och allmän rättshjälp enligt rätts-hjälpslagen (1972:429).

Redan i samband med ändringarna i lagstiftningen om sexualbrott år 1984 uppmärksammades den särskilt utsatta situationen för målsägandena i mål om sexualbrott. Detta föranledde att regeringen utfärdade tilläggsdirektiv till rättshjälpskommittén. Kommitténs undersökningar bekräftar att det föreligger ett mycket starkt behov av hjälp till målsägandena i dessa mål. Även vid remissbehandlingen av kommitténs förslag har det rått en bred enighet om att många målsägande behöver mer personlig hjälp i brottmålet än vad samhället för närvarande erbjuder.

Reformarbetet på det straffprocessuella området har under många år koncentrerats på att på olika sätt förbättra den misstänktes ställning i brottmålsprocessen. Denna inriktning är naturlig och riktig. Den misstänkte, som blir utsatt för samhällets ingripande, har ett befogat intresse av ett förfarande som uppfyller högt ställda krav på rättssäkerhet. Det är både ett allmänt och ett enskilt intresse att ingen oskyldig skall bli dömd.

Som jag anförde inledningsvis är det emellertid angeläget att genom lagstiftning förbättra även brottsoffrens många gånger besvärliga situation. Som ett led i detta är enligt min mening tiden nu mogen att ge målsägandena bättre hjälp och stöd i samband med förundersökningen och rättegången. Eftersom såväl kommitténs överväganden som den allmänna debatten fokuserats vid sexualbrottsoffer, kommer jag i det följande att uppehålla mig främst vid mål om sexualbrott. Jag återkommer emellertid senare till

3.2 Utvidgad rättshjälp till målsäganden genom juridiskt biträde

Mitt förslag: Målsägandens ställning stärks genom att det införs en möjlighet för målsäganden att på statens bekostnad få ett särskilt juridiskt biträde – ett målsägandebiträde – under förundersökning och rättegång rörande vissa brott. Även sådana målsägande som formellt inte är parter i rättegången utan endast skall höras i anledning av brottet får möjlighet att erhålla målsägandebiträde.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna har tillstyrkt eller lämnat utan erinran kommitténs förslag såvitt det avser rätt till juridiskt biträde även till målsägande som inte är part i rättegången. Några instanser, däribland hovrätten över Skåne och Blekinge, har dock ansett att behovet av att förbättra målsägandens situation tillgodoses på ett bättre sätt genom en vidareutveckling av redan befintliga institut.

Skälen för mitt förslag: För den som blivit utsatt för ett sexuellt övergrepp är det många gånger mycket påfrestande att ta initiativ till en polisutredning av brottet genom att anmäla det. Och även om offret gör anmälan och deltar i utredningsskedets inledning, kan det vara svårt för henne att orka med de senare skedena av förfarandet. Inte minst den i allmänhet offentliga huvudförhandlingen kan vara krävande.

Det nu sagda belyses av att anmälningsfrekvensen i fråga om våldtäktsbrott enligt tillgängliga undersökningar är låg. Det framstår som i hög grad osäkert om 1984 års ändringar i sexualbrottslagstiftningen har medverkat till någon mer avgörande ökning av anmälningsfrekvensen. Det är enligt rättshjälskommitténs studier mycket vanligt att den som anmält ett sexualbrott senare vill ta tillbaka sin anmälan.

Det kan naturligtvis finnas olika anledningar till att en målsägande avstår från att anmäla ett sexualbrott eller fullfölja en anmälan. För det första gäller det brott som djupt har kränkt målsägandens personliga integritet och som det därför kan kännas mycket svårt att ånyo konfronteras med t. ex. vid ett förhör. Vidare blir det vid förundersökningen och rättegången inte sällan nödvändigt att gå in på förhållanden som normalt hör till den strängt personliga sfären. Ibland har målsäganden dessutom en nära relation till den misstänkte. Detta gör det normalt svårare för målsäganden att ta initiativ till ett rättsligt förfarande och fullfölja det. Detta gäller särskilt om en försoning mellan målsäganden och den misstänkte har skett efter brottet.

Det ställs höga krav på dem som skall utreda brott av så känslig natur som sexualbrott och liknande. Men även om dessa uppgifter anförtröts väl kvalificerad och utbildad personal inom rättsväsendet, kommer man inte

ifrån att en närmare utredning av brottet, med bl. a. detaljerade förhör, kan kännas förnedrande och pressande för målsäganden. Jag är därför beredd att instämma i rättshjälpskommitténs slutsats att en grundläggande orsak till att så många sexualbrott aldrig anmäls – och att så många utredningar om sådana brott aldrig leder till något åtal – är att målsäganden inte vill utsätta sig för eller inte orkar med de påfrestningar som anmälan, polisutredning och rättegång för med sig. En sådan slutsats stöds också av kriminologiska undersökningar som kommittén redovisat.

Som kommittén påpekat måste man vid utredningar om sexualbrott – där det är mycket vanligt att den misstänkte förnekar gärningen – även med den sedan år 1984 gällande lagstiftningen på området inte sällan gå igenom det påstådda händelseförloppet i detalj och undersöka relationen mellan målsäganden och den misstänkte. Det är därför ofta ofrånkomligt att målsäganden utsätts för många och svåra frågor. För målsägandens tilltro till de brottsutredande organen är det viktigt att hon förstår varför dessa frågor måste ställas och att hon inte utsätts för onödigt lidande.

Det behöver knappast påpekas att situationen för målsäganden i ett förnekat sexualbrottmål är särskilt besvärlig. I många fall är målsägandens uppgifter helt avgörande för utgången av målet. Det är i allmänhet bara gärningsmannen och offret som kan berätta vad som skett. Målsägandens berättelse är ofta åklagarens huvudsakliga bevisning i den här typen av mål. Det är vanligt att uppgift står mot uppgift. Den misstänkte har ofta ett starkt intresse av att förringa målsägandens trovärdighet och att framställa henne i ofördelaktig dager. Detta kan komma till uttryck dels i de frågor som den offentlige försvararen ställer till målsäganden vid huvudförhandlingen i målet, dels i den tilltalades berättelse, som ofta avges medan målsäganden är närvarande. När åklagaren, försvararen och ofta även domstolen utsätter målsäganden för många och kanske upprepade frågor kan detta lätt ge henne uppfattningen att man ifrågasätter hennes uppgifter. Målsäganden bör så långt möjligt slippa kränkande eller onödiga frågor. Hon måste få insikt om att det är i hennes eget intresse att lämna fullständiga och sanningsenliga uppgifter. Hon bör också få veta vilka regler som gäller i olika hänseenden vid rättegången, t. ex. rörande möjligheterna att slippa förhöras i den tilltalades närvaro och att begära att förhandlingen hålls inom stängda dörrar.

Man kan givetvis hävda att uppgiften att hjälpa målsäganden redan nu åvilar – eller, som sagts av ett par remissinstanser, i varje fall bör åvila – polis, åklagare och domstolar och att möjligheten att förordna stödperson täcker behovet av mer personligt stöd.

Rättshjälpskommitténs undersökningar visar att man uppnått påtagliga förbättringar för målsäganden, när företrädare för rättsväsendet i det enskilda fallet genom samtal med målsäganden har vinnlagt sig om att upplysa målsäganden om bl. a. förundersökningens och rättegångens förlopp. Jag vill också betona vikten av att så sker i möjligaste mån. Samtidigt kan jag i likhet med kommittén konstatera att det många gånger kan vara svårt för rättsväsendets företrädare att tillgodose målsägandens behov av personligt stöd utan att samtidigt riskera myndigheternas anseende för objektivitet och opartiskhet. Det sagda illustreras av att det bland dem som i sitt

arbete inom rättsväsendet kommer i kontakt med brottsoffer finns skilda uppfattningar om hur aktivt man kan stödja målsäganden utan att riskera att anses partisk. Till detta kommer att arbetsbelastningen ofta är stor och att tidsramarna snäva just i de mål där målsägandens behov av hjälp är störst.

När det gäller stödpersoner enligt 20 kap. 15 § RB visar kommitténs undersökningar för det första att möjligheten att anlita en stödperson har utnyttjats förhållandevis sparsamt. Som stödpersoner hade oftast medverkat tjänstemän inom sjukvården eller socialtjänsten. Dessa hade i allmänhet ringa erfarenhet av hur en rättegång går till och saknade i regel kunskaper om brottmålsprocessen. Deras medverkan i rättegången inskränkte sig till att utgöra ett rent personligt stöd åt målsäganden, och de ingrep inte aktivt under rättegången. De som medverkat som stödpersoner hade själva allmänt den uppfattningen att målsägandens behov av stöd och hjälp i sexualbrottmål endast delvis kunde tillgodoses av personer utan vana vid brottmålsprocessen.

Mot bakgrund av kommitténs redovisning instämmer jag i dess bedömning att målsägandens behov mest effektivt kan tillgodoses genom att målsäganden får rätt till ett eget juridiskt biträde i brottmålet. Biträdet kan som kommittén föreslagit lämpligen kallas målsägandebiträde.

Det behov av stöd och hjälp under förundersökningen och rättegången som jag beskrivit i det föregående föreligger i princip oavsett om målsäganden för någon egen talan, t. ex. om skadestånd, eller ej. Ett målsägandebiträde bör därför kunna förordnas även om målsäganden inte intar en direkt partsställning i rättegången utan endast medverkar för att höras med anledning av åklagarens talan.

Lagrådet har i sitt yttrande anfört att man inte funnit anledning att ifrågasätta behovet av att det, vid sidan av det bistånd som kan lämnas målsägande genom stödpersoner och biträden enligt rättshjälpslagen, införs ytterligare en form av biträdeshjälp i vissa typer av brottmål.

Jag återkommer strax till vilka uppgifter ett målsägandebiträde skall ha och vilken ställning han bör inta i rättegången. Jag skall dock först – mot bakgrund av vad jag nu sagt om målsägandenas behov av hjälp och stöd – uppehålla mig vid frågan i vilka typer av brottmål man bör ha en möjlighet att förordna målsägandebiträde.

3.3 Vid vilka typer av brott bör målsägandebiträde kunna förordnas?

Mitt förslag: I mål som rör grövre sexualbrott skall målsägandebiträde i allmänhet förordnas. Undantag görs dock för de fall där det kan antas att behov av biträde saknas. I mål om vissa andra typer av grövre brott med inslag av våld eller annan integritetskränkning får målsägandebiträde förordnas, om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av biträde.

Kommitténs förslag: Målsägandebitråde skall endast kunna förordnas i mål om grov sexualbrott.

Remissinstanserna: De flesta av dem som godtagit att en möjlighet till målsägandebitråde införs anser att tillämpningsområdet för en reform bör vidgas i förhållande till kommitténs förslag. Man pekar därvid bl. a. på mål om kvinnomisshandel.

Skälen för mitt förslag: I de direktiv som låg till grund för rättshjälpskommitténs arbete uttalades att kommittén hade att ta upp frågan om utvidgad rättshjälp åt i första hand kvinnor som har utsatts för sexualbrott eller vissa andra våldsbrott. I den allmänna debatten har behovet av hjälp i allmänhet förutsatts vara störst hos dem som utsatts för våldtäkt. I Danmark har hittills endast våldtäktsoffer haft rätt till biträde. Detsamma har varit fallet i Norge, även om man där numera utvidgat området till vissa andra brott.

Ett viktigt skäl till att man i Danmark, liksom ursprungligen i Norge, valde att ge endast våldtäktsoffer biträde, var att man ansåg att just dessa målsägande under förundersökning och rättegång utsattes för särskilt pressande och ibland kränkande frågor, bl. a. om sitt sexualliv. Detta sades vara en konsekvens av våldtäktsbrottets konstruktion, enligt vilken samtycke eller förmodat samtycke i dessa fall utesluter ansvar för brott.

Som jag tidigare redovisat är det inte sällan ofrånkomligt att man vid utredningen av ett sexualbrott – även efter de lagändringar som trädde i kraft år 1984 – måste utsätta målsäganden för ingående förhör angående de närmare detaljerna vid övergreppet. Detta är i Sverige inte så mycket beroende på själva brottets konstruktion i juridiskt hänseende, utan mera på att det är nödvändigt för att man skall kunna belysa frågor om gärningsmannens uppsåt och om brottets rubricering och straffvärde.

I enlighet med vad jag tidigare sagt är en viktig uppgift för målsägandebiträdet att få målsäganden att förstå varför man under förundersökningen och rättegången måste ställa så detaljerade frågor av djupt personlig natur. Vidare skall biträdet bevaka att målsäganden inte utsätts för onödigt obehag vid förhör m. m. Vid remissbehandlingen av kommitténs förslag har det rått enighet om att ett behov av biträdeshjälp av denna typ regelmässigt föreligger inte bara i mål som rör våldtäkt utan också i mål om andra grov sexualbrott. Jag instämmer i den bedömningen. I mål av denna typ bör det därför vara huvudregel att målsäganden har rätt till biträde, låt vara att man behöver en möjlighet att avslå en framställning om biträde, om ett sådant med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet undantagsvis skulle vara obehövligt. Enligt min mening kan det vara lämpligt att en sådan presumtion för målsägandebitråde får gälla i mål om brott enligt 6 kap. 1–6 §§ brottsbalken, således mål om våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av underårig, grovt sexuellt utnyttjande av underårig, sexuellt umgänge med barn, försök till sådana brott samt sexuellt umgänge med avkomling eller med syskon. Jag återkommer strax till frågan hur övriga mål om sexualbrott bör behandlas i fråga om rätt till målsägandebitråde.

Även om det således är i mål om grova sexualbrott som man kan säga att det finns ett mera generellt behov av juridiskt biträde för målsäganden som inte kan tillgodoses inom ramen för nuvarande ordning, är det självklart att

man i enskilda fall rörande brottslighet av annan art kan konstatera att målsäganden har ett ungefär lika stort behov av biträde. Frågan är då vad det är som karakteriserar dessa fall och om man kan fånga upp dem utan att för den skull riskera att systemet med målsägandebiträde utnyttjas i en sakligt sett onödigt stor omfattning.

Enligt min mening bör flera krav vara uppfyllda för att det skall vara rimligt att samhället – bortsett från de tidigare behandlade målen om grova sexualbrott – skall ta på sig kostnaden för juridisk hjälp åt målsäganden även i de fall där denne inte för någon egen talan i målet. För det första bör själva brottet vara av kvalificerat slag och ha inneburit en svår kränkning av offret. Vidare bör situationen i målet vara sådan som den som enligt vad jag tidigare beskrivit generellt föreligger i våldtäktsmålen, alltså att det kan förväntas att målsäganden kommer att bli utsatt för ingående och pressande förhör. Det är, som jag tidigare sagt, särskilt i sådana mål som ett biträde kan göra en insats, framför allt genom att vaka över att förhöret inte blir onödigt pressande för målsäganden och att inte ovidkommande frågor ställs, men även genom att försöka få målsäganden att förstå avsikten med förhöret och vikten av att lämna fullständiga och sanningsenliga uppgifter.

Vid sidan av sexualbrotten är det i debatten och vid remissbehandlingen av kommitténs betänkande framför allt mål om kvinnomisshandel som nämnts som lämpade för en ordning med målsägandebiträde. Med kvinnomisshandel brukar då avses misshandel som förövas mot en kvinna av hennes make, sambo eller annan man som står henne nära eller som hon tidigare haft en nära relation till.

Enligt min mening är just mål om kvinnomisshandel ett bra exempel på fall där det enligt de kriterier som jag nyss angav kan vara befogat att låta målsäganden få ett eget juridiskt biträde. Så kan vara fallet om målet rör ett särskilt allvarligt eller ett upprepat övergrepp och målsäganden är i ett särskilt utsatt läge i rättegången, t. ex. därför att det inte finns någon annan bevisning än hennes berättelse.

Samtidigt är det knappast befogat att särbehandla just de nu angivna fallen i fråga om rätten till målsägandebiträde. Målsäganden kan i det enskilda fallet ha nog så ömmande skäl att få hjälp i mål om andra typer av våldsbrott och brott mot frihet och frid. Ett exempel kan vara en åldring som utsatts för ett grovt våldsbrott. En reglering bör därför vara mera generell. En lämplig avvägning kan enligt min mening uppnås, om man öppnar en begränsad möjlighet till målsägandebiträde i mål om sådana brott enligt 3 och 4 kap. brottsbalken (brott mot liv och hälsa samt brott mot frihet och frid) som har fängelse i straffskalan samt i mål om rån och grovt rån. Jag är medveten om att en sådan reglering kommer att omfatta även vissa brott i fråga om vilka det är svårt eller omöjligt att tänka sig att behov av målsägandebiträde i praktiken skall uppstå, men den nu förordade tekniken är enligt min mening ändå att föredra framför en detaljerad uppräkningslösning. Med den sistnämnda lösningen riskerar man dels att vissa fall som sakligt sett motiverar målsägandebiträde faller utanför tillämpningsområdet, dels att lagtekniska komplikationer uppstår.

Jag vill understryka att målsägandebiträde i dessa förhållandevis vanliga mål inte bör förordnas regelmässigt utan bara när det är starkt påkallat av

förhållandena i det enskilda fallet. För att markera vikten av restriktivitet bör lagtexten utformas så att biträde i dessa mål skall kunna förordnas endast om det kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av biträde.

Jag har i det föregående förordat att målsägandebiträde regelmässigt skall förordnas i vissa mål om grova sexualbrott. Jag har därvid gjort en något snävare avgränsning på ett par punkter än vad som följer av kommitténs förslag. Enligt mitt förslag skall sålunda mål om koppleri och grovt koppleri, försök till sådana brott samt mål om förberedelse och stämpling till sexualbrott inte omfattas av en presumptionsregel. Enligt min mening kan det istället vara lämpligt att dessa brott – i fråga om vilka ett generellt behov av målsägandebiträde knappast kan anses föreligga – får följa samma regler som enligt vad jag nyss sade bör gälla grova våldsbrott och liknande. I en sådan reglering bör också, med tanke på sexualbrottens speciellt känsliga karaktär för målsäganden, tas med även övriga brott enligt 6 kap. brottsbalken. Den nu föreslagna regleringen kommer alltså att omfatta koppleribrotten (8–9 §§) samt försök till sådana brott, sexuellt ofredande (7 §) och förförelse av ungdom (10 §) samt förberedelse och stämpling till sexualbrott enligt 6 kap. 12 § brottsbalken.

Jag är medveten om att det även i mål om andra brott än de nu nämnda kan förekomma behov av stöd och hjälp åt målsäganden. Enligt min mening är det emellertid lämpligt att man nu begränsar en reform till sådana typer av mål där man kan förvänta att behovet av biträde har någon större frekvens. Man bör självfallet utvärdera den nu föreslagna reformen och får då anledning att överväga om möjligheten till biträde bör utsträckas även till andra typer av brottmål. I sammanhanget bör också framhållas vikten av att åklagaren i de fall där målsäganden inte har möjlighet att få biträdeshjälp under rättegången beaktar målsägandens behov av stöd och hjälp.

Jag återkommer i specialmotiveringen till vissa tillämpningsfrågor.

3.4 Närmare om målsägandebiträdets uppgifter

Mitt förslag: Vid förundersökning och rättegång i mål om allmänt åtal skall målsägandebiträdet stödja och hjälpa målsäganden i olika hänseenden. Biträdet skall upplysa målsäganden om förfarandet och de regler som gäller för detta, framföra målsägandens önskemål rörande olika handlägningsfrågor och bevaka att förhör med målsäganden sker på ett tillbörligt sätt. Om målsäganden för skadeståndstalan som handläggs tillsammans med brottmålet, skall biträdet kunna bistå målsäganden även i skadestandsfrågan, dock inte i de fall där åklagaren för skadeståndstalan för målsägandens räkning. Om målsäganden biträder åtalet, skall målsägandebiträdet hjälpa målsäganden även i den delen. Målsägandebiträdet får samma rätt som ett rättshjälpsbiträde att besluta om utredning och bevisning som hänför sig till en skadeståndstalan.

Kommitténs förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag. Kommittén har dock föreslagit att målsägandebiträdet inte skall ges någon behörighet att bistå målsäganden när det gäller att biträda åtalet.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna har tillstyrkt kommitténs förslag eller lämnat det utan erinran. Juridiska fakultetsstyrelsen vid Uppsala universitet har dock ansett att det bland målsägandebiträdets uppgifter bör ingå även att bistå målsäganden vid en ansvarstalan. Brottskadenämnden har föreslagit att målsägandebiträdet även skall ges rätt att bistå målsäganden hos nämnden.

Skälen för mitt förslag: Som jag tidigare betonat är målsägandebiträdets främsta uppgift att ge målsäganden stöd och hjälp för att lindra påfrestningarna i samband med utredningen rörande ett allvarligt och integritetskränkande brott. Av detta följer att ett biträde bör kunna komma in i bilden redan när förundersökningen rörande brottet börjar och sedan i den mån det behövs stå kvar ända till dess rättegången är över. Jag återkommer i ett senare avsnitt till frågan om de närmare tidpunkterna för förordnande och entledigande.

Om man till en början ser på målsägandebiträdets uppgifter under *förundersökningsskedet*, är det naturligt att biträdet förklarar för målsäganden hur förundersökningen går till. Biträdet skall ha rätt att vara med vid alla förhör som hålls med målsäganden – inför polis, åklagare eller domstol – och skall därvid i första hand bevaka att förhören går rätt till och att inga ovidkommande eller onödigt kränkande frågor ställs. Biträdet bör emellertid också ha rätt att ställa kompletterande frågor.

Med hänsyn till bitrådets huvudsakliga funktion saknas det anledning att ge biträdet en ovillkorlig rätt att närvara och ställa frågor vid förhör under förundersökningen med andra personer än målsäganden.

Under förundersökningsskedet kan det också vara lämpligt att biträdet tar upp frågor om att väcka skadeståndstalan i anledning av brottet och diskuterar frågor om yrkanden, grunder och bevisning i dessa delar. Jag återkommer strax till skadestandsfrågorna.

Självfallet bör biträdet i mån av behov under förundersökningsskedet också hjälpa målsäganden med kontakter med andra myndigheter och organ, t. ex. sjukvård, socialtjänst, kvinnojour eller brottsofferförening.

När förundersökningen är avslutad bör biträdet ha rätt att för målsägandens räkning kostnadsfritt få en kopia av förundersökningsprotokollet. Detta torde kunna ske utan särskilt författningsstöd, jfr 8 § 6 expeditiöns-kungörelsen (1964:618).

Om åtal väcks, är det framför allt i anslutning till *huvudförhandlingen* i målet som biträdet har sin funktion.

Före huvudförhandlingen torde det i allmänhet vara lämpligt att biträdet med målsäganden går igenom vad förhandlingen syftar till, hur den går till och vad som kommer att krävas av målsäganden i samband med förhandlingen. Det är då viktigt att biträdet noga redogör för de rättsliga förutsättningarna i målet, bl. a. vilken typ av frågor som kan förväntas bli ställda till målsäganden och varför dessa måste ställas. Om målsäganden vill det, bör biträdet också ta reda på hur huvudförhandlingen är planerad och till rätten framföra målsägandens önskemål i olika handlägningsfrågor.

Vid själva förhandlingen har biträdet givetvis en viktig uppgift i att ge målsäganden ett allmänt personligt stöd. Biträdet skall också bevaka målsägandens intressen i olika handläggningsfrågor och bör för målsägandens räkning kunna begära t. ex. att förhandlingen hålls inom stängda dörrar eller att förhöret med målsäganden skall äga rum i den tilltalades eller någon åhörars frånvaro.

När det gäller förhöret med målsäganden skall biträdet bevaka att inga ovidkommande eller onödigt kränkande frågor ställs. Biträdet bör också ha rätt att ställa kompletterande frågor till målsäganden.

Vid förhör med andra personer än målsäganden bör biträdet formellt sett ha samma rätt som målsäganden själv att agera och ställa frågor. Det betyder att en uttrycklig rätt att fråga föreligger endast i det fallet att målsäganden för egen talan, alltså biträder åtalet eller för skadeståndstalan.

Det jag nu har sagt rörande bitrådets allmänna uppgifter under förundersökning och rättegång får givetvis ses som en normalordning, från vilken avvikelser kan vara motiverade beroende på det enskilda målets karaktär. En särställning intar de fall där ett *barn* är målsägande. Här får man bl. a. tänka sig att en stor del av informationen från biträdet i stället lämnas till vårdnadshavaren eller någon annan som företräder barnets intressen.

Innan jag går in på de särskilda frågor som uppstår när målsäganden i samband med det allmänna åtalet för *egen talan* om ansvar eller skadestånd, skall jag beröra frågan om det skall ingå i målsägandebiträdets uppgifter att företräda målsäganden, om hon eller han har väckt *enskilt åtal* för brottet eller övertagit ett allmänt åtal. Det är alltså fråga om fall där antingen något allmänt åtal aldrig kommit till stånd – t. ex. därför att åklagaren inte ansett sig kunna styrka den misstänktes skuld – eller ett allmänt åtal väckts men lagts ned eller åklagaren avstått från att föra talan mot t. ex. en frikännande dom.

Rättshjälpskommittén har ansett att det i målsägandebiträdets förordnande inte skall ingå att bistå målsäganden med att biträda åtalet eller i övrigt föra talan rörande brottet. Som grund för detta ställningstagande har kommittén angett att det vore olyckligt om man vidtog åtgärder som kunde ge intryck av eller faktiskt leda till att ansvaret för att brott blir uttömmade och riktigt utredda läggs över på målsäganden. Man har vidare anfört bl. a. att en rätt för målsägandebiträdet att bistå målsäganden vid en ansvarstalan skulle kunna uppmuntra till fler enskilda åtal i dessa mål och ge intryck av att man ifrågasatte samhällets förmåga att utreda och beivra just dessa svåra och känsliga brott.

Kommitténs överväganden i denna del har i allmänhet godtagits vid remissbehandlingen.

Målsägandebiträdets huvuduppgift, sådan jag utvecklat den i det föregående, är att stödja och hjälpa målsäganden i samband med förundersökning och rättegång och att bevaka målsägandens intressen i samband härmed. Däremot finns det ingen anledning att omfördela ansvaret mellan allmänna och enskilda resurser i fråga om de typer av brott som det här gäller. Det skall fortfarande i första hand vara det offentliga rättsväsendets uppgift att se till att dessa brott – lika väl som andra allvarliga brott – blir utredda

och uppklarade. Skulle man särbehandla just de nu aktuella brottskategorierna i fråga om rätten till juridiskt biträde vid enskilt åtal och motsvarande, skulle det som kommittén anför t. o. m. kunna leda till en försvagning av myndigheternas intresse av att utreda och klara upp brotten.

Mot den nu angivna bakgrunden anser jag att man i fråga om möjligheterna till juridiskt biträde åt målsäganden i samband med enskilt åtal och motsvarande bör förlita sig på mera generella lösningar. Jag vill därvid peka på möjligheterna för målsäganden att få allmän rättshjälp med biträdesförordnande i angelägenheter av denna typ.

Enligt min mening bör man se annorlunda på situationen när målsäganden *biträder ett allmänt åtal*. Här är det fråga om en processhandling som är subsidiär i förhållande till åklagarens talan och som medför begränsade befogenheter av självständig art. Den är närmast att betrakta som en markering av målsägandens personliga intresse av att åtalet bifalls. Att en målsägande biträder ett allmänt åtal förekommer i praktiken mycket sällan. Men skulle man från målsägandebiträdets behörighet undanta de handlingsmöjligheter som målsäganden får genom att biträda åtalet, skulle praktiska komplikationer uppstå när det gäller att skilja ut vad som skulle vara ett tillåtet agerande. Målsäganden kan vidare genom att ge fullmakt åt biträdet under rättegången uppnå full behörighet för denne att företräda målsäganden i fråga om biträdandet av åtalet. Närmast av praktiska skäl anser jag därför att målsägandebiträdets behörighet bör omfatta även en talan av det nu angivna slaget.

När det sedan gäller *talan om enskilt anspråk* som handläggs i samband med brottmålet har kommittén föreslagit att det skall ingå i målsägandebiträdets uppgifter att biträda målsäganden med en sådan talan. Remissinstanserna har inte haft något att invända mot detta förslag.

Sedan den 1 februari 1988 gäller delvis nya regler i fråga om handläggningen av skadeståndsanspråk i anledning av brott (jfr prop. 1987/88: 1, JuU 14, rskr. 81, SFS 1988:6–7). Genom de nya reglerna betonas vikten av att polis och åklagare så långt möjligt hjälper målsäganden att utreda och föra talan om enskilt anspråk i anledning av brott. Man kan utgå från att målsäganden med de nya reglerna normalt får så mycket hjälp från myndigheterna att det inte finns något särskilt behov av ytterligare insatser.

Det kan emellertid även i fortsättningen inträffa att det enskilda anspråket är av sådan omfattning att polis och åklagare inte har resurser att driva det. Detta hindrar inte att det enskilda anspråket ändå kan handläggas i brottmålet (22 kap. 1 § RB). Målsäganden kan redan enligt nu gällande regler i sådana fall få juridisk hjälp i målet genom att söka allmän rättshjälp med biträdesförordnande. Som kommittén anför är det emellertid opraktiskt och processekonomiskt olämpligt att – om ett målsägandebiträde redan förordnats – utse en annan person till biträde i skadeståndsdelen eller att i denna del kräva ett särskilt förordnande för målsägandebiträdet. I stället bör, om inte åklagaren åtagit sig att förbereda och utföra målsägandens skadeståndstalan, målsägandebiträdets behörighet att företräda målsäganden omfatta även frågor om skadestånd som handläggs i samband med åtal för brottet.

De skäl av praktisk natur som kan anföras för att målsägandebiträdets behörighet omfattar även skadestandsfrågan gäller endast så länge denna handläggs samtidigt med ansvarsfrågan. Skulle skadestandsfrågan avskiljas för att handläggas som ett särskilt tvistemål, bör – liksom i fråga om den offentlige försvararens behörighet – vanliga regler om biträde enligt rättshjälpslagen träda in. En motsatt ordning skulle innebära att samhället prioriterar skadeståndsförordningar beträffande just vissa typer av brott, något som får anses principiellt olämpligt. Av samma skäl bör bitrådets behörighet inte heller i övrigt omfatta skadestandsfrågor vid sidan av själva brottmålet. Som exempel på sådana situationer kan nämnas talan hos brottsskadenämnden eller krav mot försäkringsbolag. Som kommittén framhållit har denna begränsning av bitrådets uppgifter också praktiska fördelar. Att låta bitrådets uppgifter ligga helt inom ramen för brottmålet medför t. ex. att domstol kan fatta beslut i alla frågor som rör målsägandebiträde. Jag återkommer till de frågorna i det följande (avsnitt 3.7).

Om målet går vidare till högre rätt genom att åklagaren eller den tilltalade överklagar tingsrättens dom i ansvars- eller påföljdsfrågan, bör målsägandebiträdets förordnande gälla även processen i högre rätt. Om enbart skadestandsfrågan överklagas, skall målsägandebiträdet däremot inte i denna egenskap kunna biträda målsäganden i högre rätt. Även detta överensstämmer med vad som gäller en offentlig försvarare.

Liksom ett rättshjälpsbiträde bör ett målsägandebiträde ha behörighet att på statens bekostnad besluta om viss mindre utredning som hänför sig till ett enskilt anspråk.

Lagrådet har inte haft någon crinran mot de föreslagna uppgifterna för målsägandebiträderna men har framhållit att det får anses önskvärt att så långt möjligt undvika att en målsägande samtidigt biträds av flera personer. *Lagrådet* har vidare anförut följande.

Har målsägandebiträde förordnats med uppgift att bistå målsäganden i ett brottmål där även en skadeståndstalan är aktuell, torde det normalt inte finnas behov av något särskilt biträde enligt rättshjälpslagen i skadeståndsdelen. Det får i allmänhet också anses onödigt att förordna målsägandebiträde i ett mål där målsäganden redan har fått ett biträde enligt rättshjälpslagen, åtminstone om de kurativa uppgifterna är begränsade. Skulle de uppgifter som ankommer på ett målsägandebiträde inte kunna fullgöras inom ramen för rättshjälpslagen, bör det inte finnas något hinder mot att utvidga uppdraget för ett redan förordnat rättshjälpsbiträde, så att samma person också utses till målsägandebiträde.

Som har framhållits i lagrådsremissen torde det ofta saknas behov av stödperson i de fall där målsägandebiträde förordnas. Situationer kan emellertid förekomma där det är motiverat att den som har ett målsägandebiträde stöds av ytterligare en person.

Jag har ingen erinran mot de uttalanden som *lagrådet* gjort rörande målsägandebiträdets uppgifter men vill framhålla att det normalt bör undvikas att samma person förordnas som både rättshjälpsbiträde och målsägandebiträde. Jag anser liksom *lagrådet* att det av lagtexten direkt bör framgå att det inte ingår i målsägandebiträdets uppgifter att bistå målsäganden i skadeståndsdelen, när åklagaren har tagit på sig den uppgiften. Jag återkommer till detta i specialmotiveringen (3 § lagen om målsägandebiträde).

Mitt förslag: Reglerna i rättegångsbalken om rättegångsbiträde skall i tillämpliga delar gälla för målsägandebiträdet.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna har lämnat kommitténs förslag utan erinran.

Skälen för mitt förslag: Den som är part i ett mål vid allmän domstol kan antingen föra sin talan själv eller låta sig företrädas av ett ombud (12 kap. 1 § RB). Han kan också anlita biträde vid utförandet av sin talan (12 kap. 22 § RB). Ett ombud måste alltid ha fullmakt från parten men får inom fullmaktens gränser självständigt företa processhandlingar som binder parten. Ett rättegångsbiträdes behörighet är långt mer begränsad. Han är i princip endast behörig att handla på partens vägnar i dennes närvaro. En rättegångshandling som biträdet företar i partens närvaro skall anses godkänd av parten, om han inte genast gör invändning mot den.

I fråga om såväl ombud som biträden innehåller RB regler om bl. a. allmänna behörighetskrav, jäv och möjligheter till avvisning vid misskötsamhet (12 kap. 2–6 och 22 §§).

För ett biträde som förordnats enligt rättshjälpslagen anses RB:s regler om rättegångsbiträde gälla, om parten inte utfärdat fullmakt för biträdet.

Enligt vad jag sagt i det föregående skall rätten till målsägandebiträde tillkomma även sådana målsägande som inte för talan i målet och således formellt sett inte är att betrakta som parter. En rätt till biträde i sådana fall innebär en nyhet för de allmänna domstolarnas del. Man måste därför ta ställning till i vad mån RB:s regler om ombud och biträden skall gälla även målsägandebiträden och i vad mån särregler behövs.

Den beskrivning av målsägandebiträdets uppgifter som jag lämnat i föregående avsnitt ger vid handen att bitrådets huvudsakliga arbete i processen utförs för målsägandens räkning när denne är närvarande. Det är fråga om uppgifter som i allt väsentligt motsvarar dem som kommer i fråga för ett rättegångsbiträde. Detta talar för att – som kommittén föreslagit – RB:s regler om sådant biträde bör göras tillämpliga på målsägandebiträdet. En sådan lösning innebär att de i 12 kap. 2–6 §§ RB föreskrivna kraven på ombud och biträden kommer att gälla också målsägandebiträden, vilket givetvis måste ses som sakligt befogat. Om målsäganden önskar ge målsägandebiträdet längre gående befogenheter kan detta åstadkommas genom en rättegångsfullmakt för biträdet.

Utöver en hänvisning till RB:s regler om biträde behövs bestämmelser om målsägandebiträdets rätt att närvara vid förhör och att få kallelse till huvudförhandling m. m. De kontakter som biträdet skall ta för målsägandens räkning med polis, åklagare och domstolar för att framföra målsägandens önskemål i praktiska frågor under utredningen och inför huvudförhandlingen torde inte kräva någon särskild författningsreglering.

Mitt förslag: Till målsägandebitråde skall förordnas advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå. Om det finns skäl för det, får dock även någon annan lämplig person förordnas.

Kommitténs förslag: Till målsägandebitråde skall kunna förordnas advokat, biträdande jurist på advokatbyrå eller annan som är lämplig för uppdraget.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna har tillstyrkt kommitténs förslag eller lämnat det utan erinran. Justitiekanslern har dock ansett att endast den som är advokat skall kunna förordnas som målsägandebitråde. Sveriges Advokatsamfund har för sin del menat att kvalifikationskraven på ett målsägandebitråde skall vara desamma som på en offentlig försvarare. Föreningen Sveriges åklagare har ansett att endast advokater och biträdande jurister på advokatbyråer skall kunna förordnas.

Skälen för mitt förslag: Av vad jag anfört i det föregående om målsägandebiträdets uppgifter framgår att biträdet måste ha goda kunskaper om de regler som gäller för förundersökningen och rättegången i brottmål. För att kunna ta till vara målsägandens intressen på rätt sätt i samband med förhör m.m. bör det också krävas att biträdet har goda kunskaper i straffrätt. Också uppgiften att föra målsägandens talan i skadeståndsdelen kräver god juridisk kompetens.

Den som skall komma i fråga för ett förordnande bör alltså ha breda juridiska kunskaper och erfarenheter. Detta krav bör generellt kunna anses uppfyllt beträffande advokater och biträdande jurister på advokatbyråer.

I fråga om vilka som i övrigt skall kunna komma i fråga som målsägandebitråde finns det enligt min mening ingen anledning att ha någon annan reglering än när det gäller biträden enligt rättshjälpslagen. I den tidigare nämnda propositionen med förslag till förbättringar inom rättshjälpsystemet (prop. 1987/88:73) har föreslagits bland annat att annan än advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå skall få förordnas till biträde endast om det finns skäl för det. I fråga om de närmare skälen för detta förslag hänvisas till den propositionen (s. 57 f).

Jag vill emellertid understryka att det är ett starkt intresse att uppdragen som målsägandebitråde endast tilldelas dem som uppfyller högt ställda krav på juridisk kompetens och personlig lämplighet för den grannliga uppgiften. I praktiken bör detta leda till att i första hand advokater kommer i fråga. I den riktningen verkar också intresset av en kompetensmässig balans mellan den offentlige försvararen och målsägandebiträdet och intresset av att uppdragen som målsägandebitråde inte – som skett i Norge och Danmark – uppfattas som mindre kvalificerade.

Det kan tillfogas att målsägandens egna önskemål självfallet bör spela stor roll för personvalet. Att det i många fall – särskilt vid sexualbrott – kan vara lämpligt att målsägandebiträdet är en kvinna, ligger i sakens natur.

Mitt förslag: Beslut i frågor som rör målsägandebitråde fattas av domstolen. Biträde förordnas på begäran av målsäganden eller när det annars finns anledning till det. Biträde kan förordnas när som helst under brottmålets handläggning, dock först sedan förundersökning har inletts.

Kommitténs förslag: Överensstämmer i allt väsentligt med mitt förslag utom såtillvida att kommittén har föreslagit att målsägandebitråde skall kunna förordnas så snart anmälan om brottet har upptagits hos polisen.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna har tillstyrkt kommitténs förslag eller lämnat det utan erinran. Riksåklagaren har ansett att målsägandebitråde bör kunna förordnas först sedan förundersökning inletts.

Skälen för mitt förslag: Behov av målsägandebitråde kan, som framgått av det jag tidigare sagt, uppkomma redan under förundersökningen rörande brottet; i själva verket är det i många fall under detta stadium som biträdet kan göra sin största insats. Målsägandebitråde bör därför kunna förordnas så snart förundersökning har inletts. Självfallet är det inget som hindrar att biträdet förordnas först när åtal väckts och huvudförhandling skall hållas, om biträdesbehovet aktualiseras först då.

I de allra flesta fall ger en anmälan om brott underlag för att omedelbart inleda förundersökning. Enligt 23 kap. 3 § fjärde stycket RB har en polis rätt att hålla förhör och vidta andra åtgärder för att utreda brottet, om åtgärden inte kan uppskjutas utan olägenhet. Bestämmelsen tar sikte på sådana utredningsåtgärder som behöver utföras på en brottsplats innan polismyndigheten har hunnit att formellt inleda förundersökning. Något mer ingående förhör med t.ex. målsäganden sker alltså inte annat än undantagsvis innan förundersökning inletts.

Enligt min mening talar sålunda praktiska skäl för att man knyter rätten till biträde till att en förundersökning har inletts. Genom en sådan anknytning vinner man fördelen av att den beslutande myndighetens prövning av om en begäran om biträde är befogad eller ej förenklas avsevärt. Samtidigt torde det för målsägandens vidkommande inte uppstå några olägenheter av att förordnandet får vänta till dess förundersökningen inletts.

Om det i något fall skulle vara så att det finns ett oundgängligt behov av biträde redan innan förundersökning har inletts, torde det finnas möjlighet för det tänkta biträdet att – efter mönster av reglerna för rättshjälpsbiträden och offentliga försvarare – påbörja sitt arbete redan före det formella förordnandet och ändå få ersättning för detta.

Det är lämpligt att som kommittén föreslagit i första hand låta frågan om förordnande av målsägandebitråde bli beroende av en begäran från målsägandens sida om biträde. Det är ju målsäganden som i de flesta fall bäst kan bedöma om han eller hon har behov av biträde.

I vissa undantagsfall måste det dock finnas en möjlighet att förordna biträde även utan en begäran från målsäganden. Jag tänker då bl. a. på sådana fall där målsäganden befinner sig i chocktillstånd efter brottet och

därför inte kan ta till vara sina intressen. Även i vissa fall där ett barn är målsägande kan det finnas behov av en sådan möjlighet, t. ex. när någon av barnets närmaste anhöriga är misstänkt för brottet.

Självfallet måste polisen och åklagarmyndigheten se till att målsäganden får information om möjligheterna att få målsägandebitråde. Myndigheterna skall också hjälpa till med att förmedla en begäran om biträde till beslutsmyndigheten. Det sistnämnda bör framgå genom en ny regel i RB.

När det sedan gäller frågan *vilken myndighet som skall fatta beslut om förordnande och övriga frågor som rör målsägandebitråde* är det till att börja med ställt utom diskussion att det i mål där åtal redan väckts ligger närmast till hands att låta den domstol där målet handläggs handha biträdesfrågan. Motsvarande uppgift åvilar ju domstolen när det gäller allmän rättshjälp och offentlig försvarare. Mer tveksam kan frågan sägas vara när det gäller mål där förundersökning pågår. Det skulle kunna hävdas att man i sådana fall – i enlighet med de principer som gäller i fråga om allmän rättshjälp – bör låta rättshjälpsnämnderna fatta beslut. Man måste emellertid beakta att rättshjälpsnämnderna, som ju inte förordnar offentlig försvarare, har begränsad erfarenhet av brottmål och att ärendena därför skulle kunna bli avsevärt mera tidskrävande än om de handlades vid tingsrätterna. Härtill kommer att tingsrätterna ju redan nu får förordna offentlig försvarare även innan åtal väckts, en uppgift som inte lär förorsaka några särskilda problem.

Jag förordar mot denna bakgrund att det får ankomma på tingsrätterna att ta ställning till frågor rörande målsägandebitråde, oavsett om frågan uppkommer innan åtal har väckts eller senare. Handläggs målet i högre rätt, bör det givetvis ankomma på den domstolen att handlägga en biträdesfråga som uppkommer där.

I fråga om behörig tingsrätt bör vanliga regler gälla. Den tingsrätt som är behörig att uppta åtal för brottet bör alltså vara behörig att fatta beslut om målsägandebitråde.

Om förundersökningen eller åtalet rörande det brott som föranlett förordnandet läggs ned, bör målsägandebiträdet i princip *entledigas*. I övrigt bör i fråga om entledigande samt om *byte* av biträde och om s. k. *substitution* gälla samma regler som för biträde enligt rättshjälpslagen. Jag återkommer till dessa frågor i specialmotiveringen.

3.8 Ersättningen till målsägandebiträdet

Mitt förslag: I fråga om målsägandebiträdets rätt till ersättning av allmänna medel skall reglerna om ersättning till biträde vid allmän rättshjälp enligt rättshjälpslagen tillämpas.

Kommitténs förslag: Reglerna i rättegångsbalken om offentlig försvarare skall tillämpas i fråga om målsägandebiträdets rätt till ersättning.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna har lämnat kommitténs förslag utan erinran. Några instanser, däribland hovrätten över Skåne och

Blekinge, har ansett det naturligare att anknyta målsägandebiträdets rätt till ersättning till de regler som gäller för biträde enligt rättshjälpslagen.

Skälen för mitt förslag: En grundläggande förutsättning för att en reform med juridiskt biträde åt målsäganden skall fylla sitt syfte är att ersättningen till biträdet utgår av allmänna medel. På det sättet blir målsägandebiträdet likställt med offentliga försvarare och biträden enligt rättshjälpslagen. När det gäller de typer av arbetsuppgifter som kommer i fråga för målsägandebiträdet ligger i vissa fall en jämförelse med de offentliga försvararna närmast till hands, medan det i andra situationer kan vara naturligare att göra en jämförelse med ett rättshjälpsbiträdes uppgifter.

I lagrådsremissen föreslogs att målsägandebiträdets rätt till ersättning skulle följa reglerna för offentlig försvarare. *Lagrådet* har däremot ansett det naturligare att hänvisa till rättshjälpslagens bestämmelser om ersättning till biträde vid allmän rättshjälp, bl. a. med hänsyn till att samma person kan förordnas till såväl målsägandebiträde som rättshjälpsbiträde.

Reglerna om ersättning till biträde vid allmän rättshjälp finns i 22 § rättshjälpslagen. Enligt dessa har ett biträde rätt till skäligen ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Vid bedömningen av vad som är skäligt arvode skall uppdragets art och omfattning beaktas. Hänsyn skall också tas till andra omständigheter av betydelse, såsom den skicklighet och den omsorg som uppdraget har utförts med samt den tid som har lagts ned på uppdraget. Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, domstolsverket fastställer taxa som skall tillämpas vid bestämmande av ersättningen.

De nu redovisade reglerna om ersättning till biträden enligt rättshjälpslagen överensstämmer med vad som enligt 21 kap. 10 § RB gäller för ersättning till offentlig försvarare.

Reglerna om offentlig försvarares rätt till ersättning skulle, som kommittén har förordnat och som föreslagits i lagrådsremissen, mycket väl kunna tillämpas även i fråga om målsägandebiträden. Enligt min mening finns det emellertid goda skäl även för lagrådets ståndpunkt i denna fråga. Timkostnadsnormerna för brottmål och för gemensam ansökan om äktenskapskillnad – den senare ligger i allmänhet till grund för ersättning till biträden vid allmän rättshjälp – överensstämmer numera, och de grundläggande ersättningsreglerna till offentliga försvarare och rättshjälpsbiträden är identiska. En hänvisning till rättshjälpslagens ersättningsregler i stället för till motsvarande bestämmelser i rättegångsbalken innebär därför ingen saklig skillnad.

I den föreslagna lagen om målsägandebiträde hänvisas också på flera ställen, t. ex. i fråga om förordnande av biträde, till regler i rättshjälpslagen. Mot den bakgrunden godtar jag lagrådets förslag att målsägandebiträdets rätt till ersättning får följa samma regler som gäller för biträde vid allmän rättshjälp.

Det kan diskuteras om man bör införa en särskild taxa för ersättningen till målsägandebiträdena eller om ett taxesystem är olämpligt. Det bör ankomma på domstolsverket att överväga denna fråga. Till ledning för dessa överväganden skall jag i det följande ytterligare beröra vilka typer av ersättningsgillt arbete det kan bli fråga om för målsägandebiträdets del.

Målsägandebiträdet skall i princip ha rätt till ersättning, om han är närvarande vid ett förhör med målsäganden under förundersökningen. Om målsäganden är kallad att höras personligen vid en huvudförhandling, skall även målsägandebiträdet kallas. I sådana fall skall biträdet alltid ha rätt till ersättning för sin inställelse. Detsamma bör gälla, om han biträder målsäganden i fråga om en skadeståndstalan som handläggs vid huvudförhandlingen.

En särskild fråga är i vad mån målsägandebiträdet skall vara berättigad till ersättning för arbete av huvudsakligen icke-juridisk art, t. ex. kurativt arbete. När det gäller rättshjälpsbiträdens rätt till ersättning för kurativa åtgärder har man i högsta domstolens praxis intagit en förhållandevis restriktiv attityd (jfr NJA 1986 s. 642). Detsamma gäller i fråga om offentliga försvarare (jfr NJA 1984 s. 877). Visserligen finns det, som jag tidigare sade, i fråga om de grupper av målsägande som får stöd av ett målsägandebiträde typiskt sett ett behov av kurativ verksamhet, och det skall ju också ingå i bitrådets uppgifter att ge målsäganden ett allmänt personligt stöd t. ex. vid rättegången. I vissa fall bör detta behov självfallet helt eller delvis kunna täckas genom att en stödperson anlitas. Men i praktiken torde man komma att bli allmänt sett mera generös i fråga om rätten till ersättning för kurativa åtgärder än när det gäller rättshjälpsbiträden och offentliga försvarare. Samtidigt ligger ett juridiskt biträdes primära uppgift – oavsett om han är målsägandebiträde, rättshjälpsbiträde eller offentlig försvarare – vid sidan av den rent kurativa verksamheten. Enligt min mening bör man därför inte ha någon annan principiell syn på denna fråga för målsägandebiträdernas del än när det gäller rättshjälpsbiträden och offentliga försvarare. Självfallet måste frågan om rätten till ersättning för kurativa åtgärder, vilket också framgår av praxis, bedömas med hänsyn till omständigheterna och behovet av personligt stöd i det enskilda fallet.

3.9 Kostnaderna för målsägandebiträdet m. m.

Mitt förslag: Biträdeshjälpen skall vara kostnadsfri för målsäganden, utom om målsäganden utan skäl föranlett förundersökning och rättegång eller annars varit försumlig. Om den misstänkte åtalas och döms för brottet, skall han ersätta staten dess kostnader för målsägandebiträdet enligt reglerna i 31 kap. RB. Motsvarande skall gälla för talan om enskilt anspråk som handläggs i brottmålet.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna har tillstyrkt kommitténs förslag eller lämnat det utan erinran.

Skälen för mitt förslag: Jag skall i detta sammanhang först konstatera att det i kommitténs uppdrag ingick att undersöka om det skulle vara möjligt att låta *försäkringar* täcka de kostnader som uppstår för den utvidgade juridiska hjälpen till vissa målsägande. Kommittén fann att detta inte var praktiskt möjligt eftersom en finansiering av reformen genom försäkringar

skulle förutsätta ett obligatoriskt individuellt försäkringsskydd med särskilt anpassade villkor. Jag delar kommitténs uppfattning att kostnaderna för reformen inte bör täckas försäkringsvägen. Man är i stället hänvisad till den uppläggning som traditionellt gäller inom rättshjälpsområdet, alltså att staten betalar kostnaderna för biträdet och sedan har rätt att i viss utsträckning återkräva kostnaderna av de enskilda som varit inblandade i saken.

Det huvudsakliga motivet för en reform där vissa målsägande får rätt till juridiskt biträde vid förundersökning och rättegång är att underlätta för dem att gå igenom det många gånger påfrestande förfarandet. Syftet är alltså inte främst att hjälpa målsäganden att föra talan i målet. Det egenavgiftssystem som gäller vid allmän rättshjälp bör därför inte tillämpas för målsägandebiträde. I stället bör man ha som en grundläggande förutsättning för denna biträdesform att hjälpen i princip inte skall kosta målsäganden något. Man bör därför normalt sett inte kunna ålägga målsäganden att återbetala kostnaderna för biträdet till staten.

Härmed är inte sagt att man i alla situationer bör frita målsäganden från ansvaret för biträdeskostnaderna. Här finns det, som kommittén pekat på, anledning att se på reglerna i RB om målsägandens kostnadsansvar i mål om allmänt åtal. Enligt 31 kap. 3 § RB kan målsäganden åläggas ersättningsskyldighet för rättegångskostnaderna i ett sådant mål, om han utan skäl gjort angivelse av brottet eller eljest föranlett åtalet. Och enligt reglerna i 31 kap. 4 § kan målsäganden också åläggas ersättningsskyldighet, om han föranlett uppskov i målet eller vållat kostnader för statsverket genom att t. ex. utebli från rätten eller framföra påståenden och invändningar som han bort inse var grundlösa. Det är – som kommittén anført – rimligt att dessa möjligheter att ålägga målsäganden ett kostnadsansvar får omfatta även kostnaderna för målsägandebiträdet.

När det sedan gäller *den tilltalades* kostnadsansvar för biträdeskostnaderna är det som kommittén anför konsekvent att man jämför denna kostnad med övriga kostnader för bl. a. bevisning och utredning i målet. Detta innebär att den tilltalade blir skyldig att till staten återbetala kostnaderna för målsägandebiträdet, om han döms för brottet och om kostnaderna ligger inom ramen för det för honom gällande maximibeloppet för rättshjälpsavgift (31 kap. 1 § första stycket RB). Det skall här nämnas att denna begränsning inte gäller i fråga om sådana kostnader som avser ett för målsäganden förordnat biträde vid allmän rättshjälp enligt rättshjälpslagen. Det är enligt min mening emellertid inte rimligt att låta denna ordning – som för övrigt är föremål för överväganden i annat sammanhang – gälla för målsägandebiträdeskostnaderna.

Under remissbehandlingen har hävdats att den nu angivna ordningen skulle medföra en utvidgning av den tilltalades kostnadsansvar för kurativ service åt målsäganden. Jag vill till detta säga att det enligt vad jag tidigare har sagt endast i begränsad utsträckning skall ingå i biträdets uppgifter att utöva rent kurativ verksamhet åt målsäganden. Jag kan inte för min del finna att det, om den tilltalade visar sig ha begått brottet, är orimligt att han åläggs betala även kostnaderna för en sådan verksamhet, som alltså utförs som en mindre del i huvuduppgiften att vara juridiskt biträde och som ytterst har sin orsak i det begångna brottet.

Enligt vad jag tidigare har anfört skall det i målsägandebiträdets uppgifter ingå att biträda målsäganden med en eventuell *skadeståndstalan* som handläggs i samband med brottmålet och som inte förs av åklagaren. I denna del har biträdet samma ställning och uppgifter som om målsäganden hade beviljats allmän rättshjälp med biträdesförordnande, och kostnaderna för bevisning och utredning skall betalas av allmänna medel i samma utsträckning som om allmän rättshjälp hade beviljats.

När det gäller frågan hur ansvaret för sådana kostnader i skadeståndsdelen skall fördelas, kan det från principiell synpunkt sägas vara tilltalande att betrakta kostnaderna som rättshjälpskostnader och således låta fördelningen ske enligt de allmänna reglerna i RB och rättshjälpslagen. Praktiska skäl talar emellertid för att kostnaderna behandlas på samma sätt som övriga kostnader för målsägandebiträdet. Härvid bör särskilt beaktas att det i de mål där det blir aktuellt att förordna målsägandebiträde i allmänhet torde uppstå endast begränsade utredningskostnader i skadeståndsdelen. Jag förordar därför den sistnämnda lösningen. Det innebär att målsäganden normalt får kostnadsfritt biträde även i skadeståndsdelen, medan den tilltalade – om han förlorar målet – kan bli skyldig att återbetala kostnaderna i denna del i enlighet med reglerna i 31 kap. 11 § RB. Det bör i sammanhanget påpekas att målsäganden, om han eller hon förlorar målet i skadeståndsdelen, enligt samma lagrum kan bli skyldig att ersätta den tilltalades kostnader.

3.10 Den lagtekniska lösningen

Mitt förslag: Reglerna om målsägandebiträde förs inte in under någon av de rättshjälpsformer som finns i rättshjälpslagen utan tas upp i en särskild lag om målsägandebiträde.

Kommitténs förslag Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna har tillstyrkt kommitténs förslag eller lämnat det utan erinran. Några har föreslagit att bestämmelserna om målsägandebiträde tas in i rättshjälpslagen medan andra ansett att de hör hemma i RB.

Skälen för mitt förslag: I kommitténs direktiv förutsattes att den juridiska hjälpen till de målsägande som nu är aktuella skulle utformas inom ramen för den allmänna rättshjälpen eller rättshjälpsformen offentligt biträde. Som kommittén har visat kan målsägandebiträdet emellertid inte utan en ganska omfattande komplettering av gällande regler passas in under någon av de nu nämnda rättshjälpsformerna. Bestämmelserna kan därigenom bli svåröverskådliga. Det finns samtidigt inte så stora fördelar med en anpassning till någon nu gällande rättshjälpsform att man bör söka uppnå en sådan på bekostnad av bestämmelsernas sakliga utformning. Det är bra om bestämmelserna om målsägandebiträde kan utformas på ett sådant sätt att man får en sammanhängande bild av denna nya form av rättsligt stöd.

Om reglerna tas in i RB:s omfattande regelsystem, finns det risk för att en sådan överblick över reglerna kommer att försvåras.

Till förmån för alternativet med en särskild lagstiftning talar också det förhållandet att det är fråga om en ganska liten och särpräglad grupp av ärenden. Det gäller också en principiell nyhet i vår brottmålshantering, som i viss mån får karaktären av försöksverksamhet.

Mot den nu angivna bakgrunden godtar jag kommitténs förslag att bestämmelserna om målsägandebitråde tas in i en särskild lag. En annan sak är att man i den lagen givetvis i så stor utsträckning som möjligt bör utnyttja tekniken att hänvisa till vad som gäller enligt mer allmänna regler, i första hand RB och rättshjälpslagen. Den nya lagen bör som kommittén har föreslagit kallas lag om målsägandebitråde.

Lagrådet har inte haft något att erinra mot att reglerna om målsägandebitråde i huvudsak tas in i en särskild lag. Lagrådet har emellertid föreslagit en del tekniska justeringar av den i lagrådsremissens föreslagna lagtexten, som bl. a. innebär att ordningsföljden mellan bestämmelserna i viss mån ändras. Jag har ingen erinran mot lagrådets förslag i denna del och förordar att reglerna utformas i allt väsentligt i enlighet med vad lagrådet har föreslagit. Jag återkommer närmare till dessa frågor i specialmotiveringen.

3.11 Kostnaderna för en reform

Min bedömning: Reformen kan – i förening med andra föreslagna reformer på rättshjälpsområdet – genomföras inom ramen för oförändrade resurser.

Skälen för min bedömning: Kommittén har räknat med att en reform i enlighet med dess förslag – vilket omfattade bara sexualbrott – skulle kosta staten 2,5 milj. kr. per år.

När det till att börja med gäller att uppskatta antalet ärenden där målsägandebitråde kan komma i fråga, bör först konstateras att uppskattningar av denna typ är behäftade med stor osäkerhet. För sexualbrottens del bör man enligt min mening – med utgångspunkt från antalet anmälda sexualbrott och erfarenheterna från bl. a. Norge – kunna räkna med att biträde kommer att förordnas i ca 1 000 ärenden om sexualbrott per år. Härtill kommer att enligt mitt förslag målsägandebitråde skall kunna förordnas även i vissa andra typer av mål, om det kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av biträde. Med hänsyn till de restriktivt utformade förutsättningarna kan det antas att antalet förordnanden i dessa typer av mål kommer att stanna vid ca 500 per år. Sammanlagt bör det alltså röra sig om ca 1 500 mål årligen.

Man får utgå från att storleken på biträdets arbetsinsats relateras i första hand till den nedlagda tiden. Man kan i detta sammanhang utgå från en kostnad per timme om 490 kr.

Betydligt svårare blir det när man skall beräkna den genomsnittliga

tidsåtgången per ärende. För det första måste man beakta att bara en liten del av de anmälda sexualbrotten överhuvudtaget går till åtal och rättegång. I den mån målsägandebiträde förordnas i de ärenden som inte går till åtal, kan man räkna med att det i inte så få fall blir fråga om en tidsmässigt måttlig insats från biträdet, kanske ett par timmar. Samtidigt har ju reformen till syfte att stödja målsägandena så att de i större utsträckning skall våga och orka fullfölja sin brottsanmälan. Man kan därför räkna med att förundersökningar av de slag som omfattas av reformen i större utsträckning går till åtal och rättegång, om reformen genomförs. Det är emellertid inte säkert att alla de målsägande som haft biträde under förundersökningen har något behov av fortsatt hjälp under rättegången, och det är självfallet inte meningen att förordnande av målsägandebiträde skall utesluta anlitaandet av stödpersoner. Tvärtom kan dessa utgöra en värdefull ersättning för och ett bra komplement till målsägandebiträderna, särskilt i de kurativa delarna.

Till dessa osäkerhetsmoment rörande tidsåtgången kommer att det inte finns något närmare underlag för att bedöma hur stor den genomsnittliga tidsåtgången kan bli i mål som föranleder åtal och rättegång.

Min slutsats är emellertid att en reform med målsägandebiträde kan komma att leda till en ökad belastning på rättshjälpsanslaget med ungefär det belopp som kommittén beräknat, alltså ca 2,5 milj. kr. Denna ökning uppvägs emellertid av den minskade belastning på anslaget som torde bli följden av de förslag till förbättringar inom rättshjälpsystemet som regeringen nyligen lagt fram (prop. 1987/88:73). Totalt torde dessa båda reformer alltså kunna genomföras inom ramen för nuvarande resurser.

4 Ikraftträdande

Reformen bör träda i kraft den 1 juli 1988 och börja tillämpas omedelbart. Några särskilda övergångsbestämmelser torde inte behövas. Detta innebär att målsägandebiträde får förordnas även i de mål där förundersökning redan inletts vid ikraftträdandet.

5 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om målsägandebiträde samt
  2. lag om ändring i rättegångsbalken.
- Förslagen har granskats av lagrådet.

6.1 Förslaget till lag om målsägandebitråde

1 §

Paragrafen upptar vissa allmänna förutsättningar för förordnande av målsägandebitråde och anger de typer av mål där det kan bli aktuellt att förordna ett sådant bitråde. Reglerna motsvarar 1 § och 2 § första och andra styckena i lagrådsremissens lagförslag och överensstämmer med vad lagrådet förordat.

Som framgår av paragrafen kan målsägandebitråde – oavsett vilket slags brott det gäller – förordnas först sedan förundersökning har inletts. Det torde i allmänhet vara polisens eller åklagarens rubricering av gärningen i detta skede som avgör om bitråde skall förordnas. I tveksamma fall kan samråd ske med den som leder förundersökningen innan bitråde förordnas.

Målsägandebitråde kan förordnas när som helst under målets handläggning, både under förundersökningen och sedan åtal väckts. Bitråde kan också förordnas först i högre rätt. Bitråde kan förordnas även för den som är omyndig. Förordnande av bitråde för den som är underårig kan förväntas bli ett praktiskt vanligt fall.

Första stycket behandlar mål om grövre sexualbrott. Där gäller en stark presumtion för att målsägandebitråde skall förordnas. Domstolen får underlåta att förordna bitråde bara om det kan antas att målsäganden saknar behov av bitråde. Exempel på detta är att målsäganden redan har ett bitråde i målet eller motsätter sig att bitråde förordnas. Det får således i allmänhet anses onödigt att förordna målsägandebitråde i ett mål där målsäganden redan fått ett bitråde enligt rättshjälpslagen. Om behovet av sådana uppgifter som normalt ankommer på ett målsägandebitråde inte kan tillgodoses av rättshjälpsbiträdet, kan det emellertid vara lämpligt att i stället förordna detta till målsägandebitråde.

Presumptionsregeln omfattar inte bara mål om fullbordat sexualbrott enligt de angivna paragraferna utan även mål om försök till sådant brott. Det torde även utan något uttryckligt stadgande vara självklart att regeln omfattar även mål om medverkan till grovt sexualbrott.

I *andra stycket* anges vissa typer av mål där bitråde kan förordnas under förundersökning och rättegång, om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av bitråde. De berörda brottstyperna räknas upp under tre punkter.

Den första punkten innefattar de sexualbrott enligt 6 kap. brottsbalken som inte omfattas av presumptionsregeln i första stycket. Det skall alltså vara fråga om sexuellt ofredande, koppleri, grovt koppleri, försök till koppleri, försök till grovt koppleri, förförelse av ungdom eller förberedelse eller stämpling till sexualbrott enligt vad som sägs i 6 kap. 12 § brottsbalken.

I den andra punkten tas upp de brott enligt 3 eller 4 kap. brottsbalken som har fängelse i straffskalan samt försök till sådant brott. Till dessa brott

hör misshandel som inte är ringa, försök till mord, olaga frihetsberövande och olaga hot.

Prop. 1987/88:107

Enligt tredje punkten kan biträde förordnas även i mål om rån eller grovt rån eller försök till sådant brott.

För att biträde skall få förordnas i mål enligt andra stycket krävs att det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av biträde. I den allmänna motiveringen har förutsatts att förordnande i dessa fall skall ske med stor restriktivitet. Det räcker inte med att det gäller ett sådant brott som ingår i uppräknningen, utan brottet skall i det enskilda fallet ha varit av kvalificerat slag och ha inneburit en svår kränkning av offret. Vidare bör bevisläget och det processuella läget i övrigt vara sådant att man måste räkna med att målsäganden kommer att utsättas för ingående eller pressande förhör. Ytterligare en förutsättning bör vara att målsägandens fysiska och/eller psykiska tillstånd är sådant att han eller hon kan antas ha väsentlig nytta av ett juridiskt biträde. Det kan t. ex. vara fråga om en målsägande som är psykiskt särskilt känslig eller en målsägande som är mycket ung eller mycket gammal. I många fall torde det vara tillräckligt att målsäganden åtföljs av en stödperson enligt 20 kap. 15 § RB.

2 §

Paragrafen motsvarar 2 § tredje stycket i lagrådsremissens lagförslag och överensstämmer med vad lagrådet förordat.

I paragrafen tas upp vissa fall där biträde inte får förordnas. Det gäller sådana situationer där det står klart att något allmänt åtal inte kommer till stånd eller inte kommer att fullföljas. I enlighet med vad som angetts i den allmänna motiveringen skall målsägandebiträde i sådana fall inte kunna förordnas. Det fallet att åklagaren beslutat att allmänt åtal inte skall väckas innefattar tre olika situationer, nämligen dels att åklagaren beslutat att inte inleda förundersökning, dels att åklagaren beslutat att lägga ned en påbörjad förundersökning, dels att åtalsunderlåtelse beslutats. Av reglerna följer också att det inte kan anses ingå i biträdets uppgifter att hjälpa målsäganden med ett överklagande i ansvarsdelen.

3 §

I paragrafen anges målsägandebiträdets uppgifter. Dessa har utvecklats närmare i den allmänna motiveringen. I enlighet med ett påpekande av lagrådet har i paragrafen uttryckligen angetts att det i målsägandebiträdets uppgifter inte ingår att bistå målsäganden med att föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet, om detta görs av åklagaren.

Lagrådet har i anslutning till denna paragraf anfört följande.

Av formuleringen att målsägandebiträdet skall ta till vara målsägandens intressen "i målet", dvs. i brottmålet, följer att biträdet inte är behörigt att bistå målsäganden med en skadeståndstalan i fall då en sådan talan förs i särskild ordning enligt reglerna för tvistemål. Om ansvars- och skade-

ståndsfrågor från början har handlagts gemensamt i ett mål där målsäganden har haft ett målsägandebitråde och skadeståndstalan sedan avskiljs, blir alltså målsägandebiträdet obehörigt att bistå målsäganden i den delen. målsägandebiträdet kan emellertid, under de förutsättningar som anges i rättshjälpslagen, förordnas till rättshjälpsbiträde i den fortsatta skadestandsprocessen.

Om målsägandens skadeståndstalan avskiljs till handläggning som tvistemål kvarstår i allmänhet inte det särskilda behov av stöd och hjälp som motiverar förordnande av målsägandebitråde. Jag instämmer därför i vad lagrådet anfört i denna del. Jag vill erinra om de begränsningar i rätten till rättshjälpsbiträde som gäller i mål som rör mindre belopp (jfr 20 § andra stycket rättshjälpslagen).

4 §

Paragrafen innehåller vissa regler om förordnande, byte och entledigande av målsägandebitråde samt en hänvisning till RB:s regler om rättegångsbiträde. Paragrafen motsvarar 4–6 §§ i lagrådsremissens lagförslag.

I paragrafens *första stycke* anges att målsägandebitråde skall förordnas på begäran av målsäganden eller när det annars finns anledning till det. Frågan om förordnande skall tas upp så snart målsäganden begär biträde eller när frågan av annan anledning blir aktuell, t. ex. därför att undersökningsledaren anmäler behov av biträde. Begäran om biträde kan ske formellt, t. ex. per telefon. Att det är domstol som är behörig att ta upp biträdesfrågan framgår av 7 § i förslaget.

I andra meningen i första stycket anges vem som kan förordnas till målsägandebitråde. Detta sker genom en hänvisning till motsvarande regler för biträdesförordnande vid allmän rättshjälp i 21 § rättshjälpslagen. Därvid avses paragrafen i dess lydelse fr. o. m. den 1 juli 1988 (jfr prop. 1987/88:73 s. 57 ff och 85 f).

Enligt *andra stycket* får byte av biträde och s. k. substitution ske under samma förutsättningar som vid allmän rättshjälp med biträdesförordnande.

I *tredje stycket* behandlas frågor om entledigande av målsägandebitråde. Biträdet skall till att börja med entledigas, om det är påkallat med hänsyn till förhållandena i målet. Så kan vara fallet t. ex. om åklagaren lägger ned åtalet i viss del. Detsamma gäller när målet avgjorts och överklagande sker endast beträffande en del av målet; i sådana fall kan beslut om entledigande komma att fattas av den högre rätten. Entledigande bör även ske om det visar sig att målsäganden, sedan åtal väckts, inte behöver höras vid huvudförhandlingen.

Det kan i detta sammanhang påpekas att rätten lika lite som när det gäller offentliga försvarare behöver fatta något formellt beslut om entledigande i samband med att man avslutar handläggningen av målet, t. ex. genom dom.

Om biträdesförordnandet ursprungligen avsett ett grovt sexualbrott som omfattats av presumptionsregeln i 2 § första stycket och åklagaren därefter omrubricerar gärningen till att gälla ett brott som avses i 2 § andra stycket,

skall biträdet i princip entledigas om inte rekvisiten enligt 2 § andra stycket är uppfyllda, dvs. att målsäganden har ett särskilt starkt behov av målsägandebiträde. Det ligger emellertid i sakens natur att man i denna situation får vara förhållandevis liberal vid tolkningen av det nämnda rekvisitet för förordnande.

I övrigt skall biträdet entledigas om det finns skäl för det. I denna del gäller samma regel som enligt 21 § rättshjälpslagen gäller för entledigande av rättshjälpsbiträde. Regeln ger bl. a. möjlighet till entledigande om biträdet missköter sitt uppdrag, t. ex. stör ett under förundersökningen hållet förhör på så sätt att det kan vara till men för utredningen eller i övrigt uppträder olämpligt under förundersökning eller rättegång.

I paragrafens *fjärde stycke* sägs att RB:s regler om rättegångsbiträde skall i övrigt tillämpas i fråga om målsägandebiträde. Hänvisningen innebär till att börja med att de i RB föreskrivna allmänna behörighetsvillkoren m. m. för rättegångsbiträden (12 kap. 2–5 §§ och 6 § andra stycket jämförda med 12 kap. 22 § RB) gäller även för målsägandebiträden. Vidare gäller regeln i 36 kap. 5 § andra stycket om undantag från vittnesplikten. De särregler i fråga om fullföljd av talan rörande rättens beslut angående biträde som finns i 49 kap. 4 § första stycket 4, 5 och 7 kommer också att gälla i fråga om målsägandebiträde. Detsamma gäller reglerna i 18 kap. 7 § och 31 kap. 5 och 11 §§ om möjligheterna att ålägga ett försumligt biträde ett ansvar för rättegångskostnader.

Lagrådet har i anslutning till denna paragraf anfört bl. a. följande.

Lagrådet har ingen erinran mot förslaget att vissa regler i rättshjälpslagen skall tillämpas även i fråga om rättshjälpsbiträde. Det får också anses lämpligt att göra en hänvisning till rättegångsbalkens bestämmelser om rättegångsbiträde. Meningen måste emellertid vara att rättegångsbalkens biträdesregler blir tillämpliga bara i den mån situationen inte täcks av bestämmelserna i den nu aktuella lagen eller i rättshjälpslagen. Så t. ex. torde bestämmelserna om avvísning i 12 kap. 5 § rättegångsbalken (jfr 12 kap. 22 § samma balk) inte bli tillämpliga. Vad som nu har sagts kommer klaras fram, om hänvisningen till rättegångsbalken omformuleras något och dessutom placeras efter den aktuella lagens särskilda regler om förordnande och entledigande av målsägandebiträde och efter hänvisningarna till rättshjälpslagen.

Det behöver anges i den aktuella lagen att rätten fattar beslut inte bara i förordnandefrågan utan också när det gäller byte av målsägandebiträde, rätt för biträde att rätta någon annan i sitt ställe och entledigande av målsägandebiträde. En lämplig ordning synes vara att rättens behörighet att fatta beslut i olika frågor behandlas i en särskild paragraf mot slutet av lagen.

I 20 kap. 14 § rättegångsbalken sägs att om en målsägande är omyndig och brottet bl. a. rör egendom som den omyndige inte själv råder över, hans ställföreträdare är behörig att ange eller föra talan om brottet. Mot- svarande behörighet tillkommer den omyndiges vårdnadshavare, om brot- tet rör den omyndiges person. Det kan alltså ankomma på en ställföreträ- dare eller en vårdnadshavare att begära förordnande av målsägan- debiträde. Skulle emellertid den omyndige och hans eller hennes ställföret- rädare eller vårdnadshavare ha motstridiga intressen, kan en god man behöva förordnas för att föra den omyndiges talan och därmed också

ansöka om att målsägandebitråde förordnas (se härom SOU 1986:49 s. 103 ff). Att god man kan förordnas när det är en omyndig och hans eller hennes förmyndare som har motstridiga intressen följer direkt av 18 kap. 2 § andra stycket föräldrabalken. Bestämmelsen torde emellertid kunna tillämpas analogt när det är fråga om förhållandet omyndig – vårdnadshavare (jfr regeringsrättens avgörande RÅ 83 2:19).

Som framgår av 1 § kan målsägandebitråde förordnas först sedan förundersökning har inletts. Redan dessförinnan kan emellertid en målsägande komma att bli utsatt för förhör vid vilket han eller hon kan ha behov av ett biträde. Lagrådet återkommer till den frågan i kommentaren till 23 kap. 10 § rättegångsbalken.

Det förhållandet att ett målsägandebitråde i princip har samma ställning som ett rättegångsbiträde enligt rättegångsbalken medför bl. a. att biträdet kan överklaga domstolens avgörande endast efter fullmakt från målsäganden. Ett överklagande från målsägandens eller målsägandebiträdets sida kan behöva göras, om målet innefattar både ansvars- och skadestandsfrågor och målsäganden vill gå vidare. Förs målet i sin helhet vidare till högre rätt, är målsägandebiträdet behörigt att bistå målsäganden även där. Om emellertid åklagaren avstår från att föra målet vidare i ansvarsdelen och överklagande bara sker såvitt gäller frågan om skadestånd, upphör målsägandebiträdets behörighet. Den som har varit biträde kan emellertid fortsätta att ta till vara målsägandens intressen i egenskap av ombud eller eventuellt som biträde enligt rättshjälpslagen.

Som har framhållits i remissprotokollet torde rätten lika lite som när det gäller offentliga försvarare behöva fatta något formellt beslut om entledigande av målsägandebitråde i samband med att handläggningen av målet avslutas genom dom. Ett entledigandebeslut torde inte heller behövas, om åklagaren lägger ned åtalet i dess helhet och målet till följd därav avskrivs.

Lagrådet har i det föregående påpekat att ett målsägandebitråde inte längre blir behörigt att bistå målsäganden i frågor som gäller skadestånd, om talan i den delen avskiljs från brottmålet. Att så är fallet torde inte behöva anges uttryckligen i beslutet om avskiljande.

För egen del har jag inget att erinra mot vad lagrådet sålunda anför. Lagtexten har utformats i enlighet med lagrådets förslag.

5 §

Paragrafen behandlar målsägandebiträdets rätt till ersättning och motsvarar 7 § i det till lagrådet remitterade förslaget. Paragrafen har utformats i allt väsentligt i enlighet med lagrådets förslag. I fråga om rätten till ersättning hänvisas i paragrafen till reglerna om ersättning till biträde enligt 22 § rättshjälpslagen (1972:429). Skälen för detta anges i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.8).

Hänvisningen till reglerna om rättshjälpsbiträde innebär bl. a. att regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, domstolsverket kan fastställa taxa som skall tillämpas vid bestämmande av ersättning.

När det gäller frågan vilka arbetsuppgifter som skall vara ersättningsgilla hänvisas i huvudsak till vad som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 3.8). Med hänsyn till syftet med målsägandebitråde ligger det i sakens natur att man intar en förhållandevis generös attityd när det gäller ersättning för kurativa åtgärder men att samtidigt en bedömning måste ske

av om sådana åtgärder varit befogade med hänsyn till förhållandena i det enskilda fallet.

En särskild fråga är hur man från ersättningssynpunkt skall se på den situationen att biträdesförordnandet avser bara ett av flera brott som behandlas vid en huvudförhandling. Det torde av praktiska skäl i många fall vara ogörligt att skilja ut biträdets mer allmänna arbete med stöd åt målsäganden och låta ersättning utgå endast för den del av målet som själva förordnandet avser. Däremot bör man i princip inte låta ersättning utgå för arbete som klart avser endast en del av målet som inte omfattas av förordnandet. Många gånger torde det emellertid vara svårt att utforma en rättegång så att målsägandebiträdet kan utnyttja den tid som blir över medan en sådan del av målet behandlas. I sådana fall bör ersättningen avse även sådan nödvändig spiltid.

6 §

När målsägandebiträdet för målsägandens talan om enskilt anspråk i brott-målet kommer biträdet att ha samma uppgifter som ett rättshjälpsbiträde. Praktiska hänsyn kräver att målsäganden i dessa fall skall kunna få ersättning för bevisning och utredning i skadeståndsdelen i samma utsträckning som om han beviljats allmän rättshjälp i målet. En regel om detta har tagits upp i förevarande paragraf, som motsvarar 8 § första stycket i lagrådsremissens lagförslag. Bestämmelsen har brutits ut till en särskild paragraf efter förslag av *lagrådet*.

7 §

I förevarande paragraf, som i allt väsentligt utformats i enlighet med lagrådets förslag, har samlats bestämmelser om behörighet att fatta beslut i frågor som rör målsägandebiträde. Paragrafen motsvarar delvis 4 § första stycket och 8 § andra stycket i lagrådsremissens lagförslag.

I paragrafens första mening anges att det är rätten som fattar beslut i frågor som anges i lagen. Vilken domstol som är behörig att förordna målsägandebiträde följer av allmänna regler (jfr 19 kap. 1 och 12 §§ RB och avsnitt 3.7 i den allmänna motiveringen).

I de fall som anges i 6 §, dvs. när det blir aktuellt med bevisning och utredning med anledning av talan om enskilt anspråk, har målsägandebiträdet i andra meningen i paragrafen givits behörighet att själv fatta beslut i samma utsträckning som enligt 24 § rättshjälpslagen föreslagits gälla för biträde vid allmän rättshjälp fr.o.m. den 1 juli 1988 (jfr prop. 1987/88:73).

Som framgår av 3 § omfattar biträdesförordnandet i de fall där åklagaren för skadeståndstalan för målsägandens räkning inte skadeståndsdelen. Reglerna i andra meningen i förevarande paragraf är därför inte tillämpliga i den situationen.

Paragrafen, som i sak helt motsvarar 9 § i lagrådsremissens lagförslag, behandlar skyldigheten för den tilltalade och andra att återbetala statens kostnader för målsägandebiträdet. Reglerna har utformats med motsvarande bestämmelse om rättshjälp åt misstänkt i brottmål som förebild (jfr 38 § rättshjälpslagen).

När utredningen leder till åtal och fällande dom kan den tilltalade förpliktas att ersätta kostnaderna för målsägandebiträdet i samma utsträckning som enligt 31 kap. 1 § RB gäller beträffande kostnader som enligt rättens beslut utgått av allmänna medel.

En förutsättning för att återbetalningsskyldighet skall kunna åläggas den tilltalade för kostnaderna för målsägandebiträdet skall i princip vara att han döms för det brott som föranlett att biträdet förordnats. Döms den tilltalade med tillämpning av t.ex. en mildare straffbestämmelse än den som var aktuell när biträdet förordnades, kan det – som jag strax återkommer till – bli aktuellt att ålägga honom att betala biträdeskostnaderna t. ex. om rubriceringsfrågan saknat betydelse för frågan om förordnande av biträde.

När det gäller kostnader för bevisning och utredning i skadeståndsdelen innebär hänvisningen till RB:s regler i förevarande paragraf att den tilltalade kan bli ersättningsskyldig i den utsträckning som anges i 31 kap. 11 § RB.

Målsägandens kostnadsansvar i fråga om målsägandebiträdet följer, som framgått av den allmänna motiveringen, reglerna i 31 kap. 3 och 4 §§ RB. Att målsägandebiträdet i vissa fall kan bli skyldig att ersätta kostnader som han vållat framgår av 31 kap. 5 §.

Lagrådet har i anslutning till denna paragraf anfört följande.

Hänvisningen till rättegångsbalken innebär att bl. a. reglerna i 31 kap. 1 § blir tillämpliga. Fälls den tilltalade till ansvar, skall han alltså i princip ersätta statsverket kostnaderna för målsägandebiträde. En gräns för återbetalningsskyldigheten sätts dock bl. a. genom hänvisningen till maximibeloppet för rättshjälpsavgift i 31 kap. 1 § första stycket sista meningen. Återbetalningsskyldigheten kan vidare jämkas eller efterges med stöd av tredje stycket i samma paragraf. Detta stycke bör kunna tillämpas, om den tilltalade visserligen fälls till ansvar i målet men frikänns från det brott som närmast har föranlett förordnandet av målsägandebiträde eller om brottet hänförs under en mildare straffbestämmelse än som var aktuell när biträdet förordnades.

Jag har ingen erinran mot vad lagrådet anfört i denna del.

6.2 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

De flesta bestämmelserna om målsägandebiträde har förts in i den särskilda lagen om sådant biträde. Några regler som främst hänför sig till rättens eller undersökningsledarens handläggning har emellertid i stället förts in i

sitt sammanhang i RB. Jag är medveten om att man i ett par fall kan diskutera om reglerna i stället hade bort införas i den särskilda lagen.

Det kan här nämnas att det i lagrådsremissen föreslogs ett tillägg till 31 kap. 1 § RB som angav att även kostnader för ett målsägandebiträde ingår bland de rättegångskostnader som den tilltalade kan förpliktas att ersätta om han döms i målet. Som *lagrådet* påpekat framgår detta dock redan av den hänvisning till 31 kap. RB som har gjorts i 8 § i lagen om målsägandebiträde (9 § enligt lagrådsremissens förslag). I enlighet med vad lagrådet förordat föreslås därför nu ingen ändring av reglerna i 31 kap. 1 § RB.

20 kap. 15 §

Denna bestämmelse, som tillkom vid ändringarna rörande sexualbrotten år 1984 och före den 1 januari 1988 betecknades 20 kap. 15 a §, innehåller regler om s. k. stödperson åt målsäganden. Även om det kan förutsättas att behov av stödperson ofta inte kommer att finnas i de fall där målsägandebiträde förordnas bör regeln kvarstå, främst med tanke på de målsäganden som har behov av stöd, men som inte kan få målsägandebiträde. I vissa fall kan det säkerligen också vara välmotiverat att den som har ett målsägandebiträde också stöds av någon ytterligare person vid förhandlingen.

För tydlighetens skull bör begreppet stödperson sättas ut i lagen och det bör vidare anges att en stödperson som är känd för rätten om möjligt skall få besked om tidpunkten för rättegången.

I paragrafen har vidare skett en särskild hänvisning till bestämmelserna om målsägandebiträde. Vidare har här införts skyldighet för rätten att kalla målsägandebiträdet, på samma sätt som en försvarare, till huvudförhandling eller annat sammanträde i rätten när målsäganden eller hans ställföreträdare skall höras.

23 kap. 5 §

Liksom det åligger förundersökningsledaren att anmäla när det finns skäl att förordna offentlig försvarare, bör det åligga honom att se till att målsägandens begäran om målsägandebiträde vidarebefordras till domstolen. Han skall vidare underrätta domstolen om det av annan anledning finns skäl att förordna ett sådant biträde.

I detta sammanhang bör sägas att det självfallet också bör åligga undersökningsledaren att göra anmälan till rätten om det finns anledning att entlediga ett målsägandebiträde, t. ex. därför att utredningen inte längre avser ett sådant brott som berättigar till biträde. Någon uttrycklig lagregel i sistnämnda hänscende torde inte behövas.

23 kap. 10 och 11 §§

Målsägandebiträdets rätt att vara närvarande vid förhör med målsäganden och att ställa frågor till denne föreslås lagfäst genom tillägg i dessa paragrafer.

Lagrådet har i anslutning till 23 kap. 10 § RB gjort följande påpekande.

Enligt lagrådsremissen skall paragrafen förse med ett nytt tredje stycke, som ger målsägandebiträden rätt att närvara vid förhör med målsäganden. Lagrådet har ingen erinran mot detta förslag. Som lagrådet tidigare har berört kan emellertid en målsägande komma att förhöras redan innan det finns möjlighet att utse målsägandebiträde. Ett beslut om biträde kan vidare komma att dröja, även om det i och för sig finns förutsättningar för ett förordnande. Också i sådana situationer kan målsäganden ha behov av biträdeshjälp. Ett villkor för att en person som inte formellt har förordnats till målsägandebiträde skall få närvara är att det kan ske utan men för utredningen (se andra stycket i förevarande paragraf och 7 § tredje stycket förundersökningskungörelsen). Det får anses önskvärt att dessa bestämmelser ges en generös tillämpning. Det framgår också av remissprotokollet att, om målsäganden har biträts av en person som senare förordnas till målsägandebiträde, denne kan få ersättning även för arbete som har utförts före förordnandet.

För egen del har jag inget att erinra mot vad lagrådet anfört i denna del.

49 kap. 7 §

Ändringen i denna paragraf innebär att tingsrättens beslut om att förordna ett målsägandebiträde, liksom ett beslut om att förordna offentlig försvarare eller bevilja rättshjälp åt misstänkt i brottmål, inte kan överklagas. Möjligheterna att föra särskild talan mot rättsens beslut i övrigt angående målsägandebiträde framgår av 49 kap. 4 § första stycket 4, 5 och 7.

7 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta förslagen till

1. lag om målsägandebiträde samt
2. lag om ändring i rättegångsbalken.

8 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Sammanfattning

Vårt uppdrag har varit dels att undersöka hur det rättsliga förfarandet i mål om ansvar för sexualbrott har fungerat i praktiken från målsägandens synpunkt sedan nya regler i ämnet infördes den 1 juli 1984, dels att på grundval av undersökningen ta upp frågan om formerna för utvidgad rättshjälp åt i första hand kvinnor som har utsatts för sexualbrott eller vissa andra våldsbrott.

En sammanställning av den gjorda undersökningen, Offer för sexualbrott – en undersökning av målsägandens situation under förundersökning och rättegång, finns fogad som en bilaga till betänkandet.

Vi har i Danmark och Norge inhämtat dessa länders erfarenheter av ett system med biståndsdoktor till våldtäktsoffer.

Vi har funnit att målsäganden i sexualbrottmål, både under förundersökningen och i samband med rättegången, behöver hjälp för att orka med de påfrestningar som det rättsliga förfarandet innebär för henne. I samband med rättegången behöver hon vidare hjälp för att ha möjlighet att få sina intressen tillgodosedda när det gäller olika handlägningsfrågor. Hon kan även behöva hjälp för att få ersättning för uppkomna skador.

Vår undersökning visar att de åtgärder som hittills vidtagits för att förbättra målsägandens situation inte har gett avsett resultat. Många målsägande i sexualbrottmål behöver i olika avseenden mera hjälp.

Vi anser att det bör vara möjligt att inom ramen för nuvarande ordning finna vägar att förbättra hjälpen till målsäganden. Detta kan ske genom insatser i form av ytterligare information till och utbildning av berörda personalgrupper. Vi hänvisar i detta sammanhang till det arbete som för närvarande pågår bl. a. hos BRÅ och inom justitiedepartementet. Vi konstaterar dock samtidigt att det är svårt att inom ramen för nuvarande ordning garantera målsäganden i sexualbrottmål den hjälp hon behöver. Vi anser därför att man nu bör ge vissa målsägande rätt till ett eget juridiskt biträde. En sådan reform skall ses som ett komplement till övriga tänkbara åtgärder, men är utan tvekan det snabbaste och mest effektiva sättet att ge berörda målsägande bättre hjälp i de avseenden vi tidigare beskrivit.

I våra direktiv förutsätts att tillämpningsområdet för en ny ordning skall inskränkas till de fall där behovet har ansetts mest angeläget.

Vi anser att de allvarliga sexualbrotten, dvs. brott mot 6 kap. BrB med enbart fängelse i straffskalan, generellt sett skiljer sig i två avseenden från andra brott. För det första menar vi att sexuellt våld innebär en särskilt svår kränkning av offret. Ett sexuellt övergrepp har en speciellt integritetskränkande karaktär som medför svåra påfrestningar för målsäganden under det rättsliga förfarandet. För det andra är frågan om målsägandens trovärdighet nästan alltid av avgörande betydelse i sexualbrottmål. Det saknas nämligen ofta i dessa mål annan bevisning än målsägandens egen berättelse och det är också vanligt att den misstänkte förnekar brottet. Nu

beskrivna omständigheter gör att målsägandens behov av hjälp och stöd typiskt sett är större i sexualbrottmål än i andra brottmål.

Utöver sexualbrottsoffren är det främst de kvinnor som utsatts för misshandel inom familjen som i debatten angetts ha behov av ett eget juridiskt biträde. Den som utsatts för vissa typer av misshandel eller brott som olaga hot, rån eller olaga frihetsberövande kan givetvis ha behov av hjälp liknande vad som gäller i sexualbrottmålen. Det är emellertid enligt vår mening svårt att hävda att det bland dessa brott just vid kvinnomisshandel skulle finnas ett särskilt stort behov av juridisk hjälp när det gäller frågor som direkt berör brottmålet.

Enbart antalet anmälda misshandelsbrott översteg 30 000 år 1985. Eftersom det uppenbarligen inte finns behov av biträde i alla dessa mål måste man, om man vill gå utöver sexualbrotten, i varje enskilt fall ta ställning till om det finns behov av biträde men hänsyn till faktorer som brottets grovhet, målsägandens person, personliga förhållanden och relation till gärningsmannen. En sådan ordning skulle innebära att kostnaderna för reformen med nödvändighet ökade högst avsevärt. Medan sexualbrotten är en begränsad och relativt homogen grupp av brott, finns det en mycket större variation bland andra våldsbrott. Att ge vissa målsägande rätt till ett eget biträde innebär vidare en principiell nyordning. Vi anser att man bör starta med en reform som tar sikte på de brottsoffer vilkas behov av hjälp vi vet är stort och vars konsekvenser relativt väl kan överblickas.

En ny reglering bör utformas så att den omfattar alla som utsatts för allvarliga sexuella övergrepp, oavsett kön och ålder. Vi föreslår att alla målsägande ges rätt till ett eget juridiskt biträde i mål om våldtäkt och grov våldtäkt, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande och grovt sexuellt utnyttjande av underårig, sexuellt umgänge med avkomling, syskon eller barn, koppleri och grovt koppleri samt i förekommande fall försök, förberedelse eller stämpling till dessa brott.

Vi har valt att kalla det nya biträdet målsägandebiträde.

Målsägandebiträdet skall förordnas av domstol på begäran av målsäganden eller när behov av biträde blir känt. Förordnande skall kunna ske så snart anmälan om brott upptagits hos polisen och skall bestå till dess utredningen avslutas genom beslut eller lagakraftvunnen dom.

Målsägandebiträdet skall ta till vara målsägandens intressen samt ge henne den hjälp och det stöd som hon behöver. Under förundersökningen skall målsägandebiträdet förklara för målsäganden hur denna går till och hålla henne informerad om hur utredningen fortskrider. Biträdet skall även ge målsäganden upplysningar om andra stödmöjligheter som finns, och vid behov hjälpa henne att ta erforderliga kontakter. När målsäganden är ett barn kan hennes intressen ofta tillgodoses genom att vårdnadshavaren får denna information och hjälp. Biträdet skall under förundersökningen ha rätt att närvara vid alla förhör med målsäganden, hos polisen och i domstol, och skall därvid kunna ställa kompletterande frågor. Inför rättegången skall biträdet beskriva för målsäganden hur huvudförhandlingen går till och förklara hennes roll i denna. Biträdet skall också på lämpligt sätt genom kontakter med åklagare och domstol före rättegången ta reda på hur denna är planerad och framföra eventuella önskemål från målsäganden.

Biträdet skall kallas till huvudförhandling där målsäganden eller hennes ställföreträdare skall höras personligen. I samband med huvudförhandling-
en skall biträdet se till att målsägandens intressen tillgodoses. Han kan
t. ex. begära att det förordnas om stängda dörrar eller att förhör med måls-
äganden får ske i den tilltalades utevaro. Biträdet skall också kunna fästa
rättens uppmärksamhet på att en viss fråga enligt hans uppfattning är
kränkande eller saknar relevans i målet. Biträdet skall, på samma sätt som
målsäganden själv, kunna ställa frågor till den tilltalade och bör även med
rättens tillstånd kunna få ställa frågor till målsäganden och till vittnen.
Biträdet får emellertid inte bli en ytterligare åklagare. Eventuella frågor
skall syfta enbart till att förtydliga gjorda uttalanden eller att komplettera
bilden i något för målsäganden väsentligt avseende.

Målsägandebiträdet skall även kunna biträda målsäganden om hon vill
föra talan om enskilt anspråk i brottmålet. Däremot ingår det inte i biträ-
dets uppgifter att ta till vara målsägandens intressen i skadeståndsdelen,
när denna fråga behandlas utomprocessuellt eller i ett tvistemål. I bitrådets
uppgifter ingår inte heller att biträda målsäganden med en talan i ansvars-
delen.

Bestämmelsen om vem som skall kunna förordnas som målsägan-
debiträde överensstämmer med vad som gäller beträffande ett rättshjälps-
biträde. målsägandebiträdet har rätt till ersättning för sitt arbete enligt
reglerna om offentlig försvarare i rättegångsbalken.

Rätten till målsägandebiträde innefattar att staten betalar kostnaden för
biträdet och för den utredning och bevisning som kan bli aktuell om måls-
äganden för talan om enskilt anspråk i brottmålet. Hjälpen skall vara
kostnadsfri för målsäganden. Den som döms för brottet skall ersätta staten
kostnaderna för biträdet och för eventuell bevisning och utredning enligt
reglerna i 31 kap. RB.

Vi föreslår att bestämmelserna om målsägandebiträde utformas som en
särskild lag.

Vi beräknar kostnaderna för den föreslagna reformen till i dag ca 2,5
milj. kr per år.

Författningsförslag

Förslag till

Lag (1900: 000) om målsägandebitråde

Enligt riksdagens beslut föreskrivs följande.

1 § 1 mål om brott mot 6 kap. 1–6, 8, 9 och 12 §§ brottsbalken får ett biträde förordnas för målsäganden, om det inte måste antas att behov av sådant biträde saknas (målsägandebitråde). Beträffande sådant biträde tillämpas reglerna i rättegångsbalken om rättegångsbiträde åt part. Staten betalar kostnaden för biträde enligt 6 § samt för utredning och bevisning enligt 7 §.

2 § Målsägandebiträdet skall ta till vara målsägandens intressen samt ge målsäganden stöd och hjälp i brottmålet. Förordnandet omfattar dock inte att bistå målsäganden med att biträda åtalet eller i övrigt föra talan rörande brottet.

3 § Ett målsägandebitråde får förordnas så snart anmälan om brottet upptagits hos polisen. Målsägandebiträdet förordnas på begäran av målsäganden eller när behov av biträde blir känt.

4 § Till målsägandebitråde förordnas advokat, biträdande jurist på advokatbyrå eller annan. Den som förordnas skall vara lämplig för uppdraget. Har målsäganden föreslagit någon som är lämplig, skall denne förordnas om inte hans anlitande skulle medföra avsevärt ökade kostnader eller i övrigt särskilda skäl föranleder annat.

5 § Målsägandebiträdet skall entledigas, om målet inte längre avser sådant brott som anges i 1 § första stycket, och särskilda skäl inte föranleder annat.

I fråga om entledigande, byte och substitution av ett målsägandebitråde gäller vidare reglerna i 2 kap. 13 och 14 §§ lagen (1900:000) om rättshjälp.

6 § Bestämmelserna i rättegångsbalken om offentlig försvarares rätt till ersättning gäller även i fråga om målsägandebitråde.

7 § Om ett målsägandebitråde förordnas ersätts målsägandens därefter uppkommande kostnader för bevisning och utredning i samma utsträckning som om målsäganden beviljats allmän rättshjälp i anledning av talan om enskilt anspråk i brottmålet.

8 § Bestämmelserna i rättegångsbalken om skyldighet för tilltalad eller annan att till staten återbetala kostnader som enligt rättens beslut utgått av allmänna medel gäller även i fråga om kostnader enligt denna lag. Den tilltalade är dock ersättningsskyldig endast om han döms för brott som anges i 1 §.

9 § Beslut enligt denna lag fattas av den domstol som är behörig att uppta brottmålet.

Målsägandebiträdet får dock besluta om utredning enligt 7 § om den

sammanlagda kostnaden för utredare och sådan sakkunnig enligt rättegångsbalken som inte har förordnats av rätten uppgår till högst tvåtusen kronor.

Prop. 1987/88:107
Bilaga 2

10 § I fråga om talan mot domstols beslut enligt denna lag tillämpas vad som i allmänhet gäller om talan mot beslut av domstolen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1987.

Enligt riksdagens beslut föreskrivs att 20 kap. 15 a §, 23 kap. 5, 10, 11 och 21 §§, 31 kap. 1 § samt 49 kap. 7 § rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

20 kap.

15 a §

Målsägande, som hörs med anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången, får åtföljas av lämplig person som sådant stöd.

Målsägande, som hörs med anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången, får åtföljas av lämplig person som sådant stöd (*stödperson*). *Stödperson som rätten har kännedom om skall underrättas om rättegången.*

Om möjlighet att förordna målsägandebiträde i vissa fall finns särskilda bestämmelser.

Målsägandebiträde skall kallas till huvudförhandling eller annat sammanträde i rätten där målsäganden eller målsägandens ställföreträdare skall höras.

23 kap.

5 §¹

Skall enligt 21 kap. 3 a § offentlig försvarare utses för den misstänkte åligger det undersökningsledaren att göra anmälan om det hos rätten.

Skall enligt 21 kap. 3 a § offentlig försvarare utses för den misstänkte åligger det undersökningsledaren att göra anmälan om det hos rätten. *Detsamma gäller om målsäganden begär att få ett målsägandebiträde eller om det annars finns anledning att förordna eller entlediga ett sådant biträde.*

10 §

Vid förhör skall såvitt möjligt ett av undersökningsledaren anmodat trovärdigt vittne närvara. Undersökningsledaren har att bestämma, huruvida annan än vittne må övervara förhör. Vid förhör som enligt 18 § andra stycket hålles på den misstänktes begäran, äge han och hans försvarare att närvara. Även vid annat förhör må, om det kan ske utan men för utredningen, försvarare vara tillstädes.

Målsägandebiträde har rätt att närvara vid förhör med målsäganden.

¹ Senaste lydelse 1983:920.

Är den som höres under 15 år, bör, om det kan ske utan men för utredningen, den som har vårdnaden om honom vara närvarande vid förhöret.

Undersökningsledaren äge förordna, att vad som förekommit vid förhör icke får uppenbaras.

11 §

Är den misstänkte eller hans försvarare närvarande vid förhör, må han i den ordning undersökningsledaren bestämmer framställa frågor till den som höres. Utan undersökningsledarens tillstånd må ej annan, som är närvarande vid förhör, därunder meddela sig med den hörde.

Är den misstänkte eller hans försvarare närvarande vid förhör, må han i den ordning undersökningsledaren bestämmer framställa frågor till den som höres. *Detsamma gäller målsägandebiträde vid förhör med målsäganden.* Utan undersökningsledarens tillstånd må ej annan, som är närvarande vid förhör, därunder meddela sig med den hörde.

21 §²

Så snart åtal beslutats, har den misstänkte eller hans försvarare rätt att på begäran få en avskrift av protokoll eller anteckningar från förundersökningen. Har offentlig försvarare förordnats för den misstänkte, skall en avskrift utan särskild begäran lämnas eller sändas till försvararen.

Så snart åtal beslutats, har den misstänkte eller hans försvarare *och målsäganden* rätt att på begäran få en avskrift av protokoll eller anteckningar från förundersökningen. Har offentlig försvarare förordnats för den misstänkte, skall en avskrift utan särskild begäran lämnas eller sändas till försvararen.

31 kap.

1 §³

Dömes i mål, vari åklagaren för talan, den tilltalade för brottet, skall han till *statsverket återgälda* vad enligt rättens beslut av allmänna medel utgått för hans inställelse vid rätten under förundersökningen, till vittne eller sakkunnig eller eljest för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt i ersättning till försvarare så ock statsverkets kostnad för hans hämtande till rätten. Den tilltalade *vare dock ej* ersättningsskyldig för kostnad, som icke skäligen varit påkallad för utredningen, eller för kostnad som vållats genom vårdslöshet eller försummelse av annan

Döms i mål, vari åklagaren för talan, den tilltalade för brottet, skall han till *staten betala* vad enligt rättens beslut av allmänna medel utgått för hans inställelse vid rätten under förundersökningen, till vittne eller sakkunnig eller eljest för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt i ersättning till försvarare *eller till målsägandebiträde* så ock *statens* kostnad för hans hämtande till rätten. Den tilltalade *är dock inte* ersättningsskyldig för kostnad, som icke skäligen varit påkallad för utredningen, eller för kostnad som vållats genom vårdslöshet eller försummelse av

² Senaste lydelse 1983:920.

³ Senaste lydelse 1983:920.

Nuvarande lydelse

än den tilltalade, hans ombud eller av honom utsedd försvarare. Han *vare ej* heller i annat fall än som sägs i 4 § första stycket skyldig att betala mera än som motsvarar det för honom gällande maximibeloppet för rättshjälpsavgift vid allmän rättshjälp enligt rättshjälpslagen (1972:429).

Föreslagen lydelse

annan än den tilltalade, hans ombud eller av honom utsedd försvarare. Han *är inte* heller i annat fall än som sägs i 4 § första stycket skyldig att betala mera än som motsvarar det för honom gällande maximibeloppet för rättshjälpsavgift vid allmän rättshjälp enligt rättshjälpslagen (1972:429).

Prop. 1987/88:107

Bilaga 2

49 kap.

7 §⁴

Har underrätt förklarat en domare jävig eller bifallit en begäran om rättshjälp åt misstänkt i brottmål, skall underrättens beslut stå fast.

Har underrätt förklarat en domare jävig eller bifallit en begäran om rättshjälp åt misstänkt *eller om målsägandebiträde* i brottmål, skall underrättens beslut stå fast.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1987.

⁴ Senaste lydelse 1983:370.

Förteckning över remissinstanserna

Yttrande över betänkandet har avgivits av justitiekanslern, riksåklagaren, domstolsverket, rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen, brottsförebyggande rådet, brottsskadenämnden, hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt, Handens tingsrätt, Norrköpings tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, rättshjälpsnämnden i Stockholm, rättshjälpsnämnden i Göteborg, polismyndigheten i Göteborg, polismyndigheten i Uppsala, polismyndigheten i Östersund, riksdagens ombudsmän, Sveriges Advokatsamfund, Sveriges domareförbund, föreningen Sveriges åklagare, föreningen Sveriges polischefer och föreningen Sveriges länspolischefer, riksorganisationen för kvinnojourer i Sveriges (ROKS), juridiska fakultetsstyrelsen vid Uppsala universitet, Rädda barnens riksförbund, Barnens rätt i samhället (BRIS), Fredrika Bremerförbundet, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, moderata kvinnoförbundet, folkpartiets kvinnoförbund, vänsterpartiet kommunisterna, kvinnopolitiska utskottet, tjänstemännens centralorganisation, landsorganisationen i Sverige, tjugoåttan kvinnor från kvinnojourer, föreningen kvinnogemenskap i Härnösand, vänsterpartiet kommunisterna i Umeå, advokaten Birgitta Melander, Kvinnorättskommittén i Stockholm, Kvinnohuset i Örebro, Husmodersförbundet hem och samhälle, föreningen Alla kvinnors hus, Kvinnoföreningen i Östersund, Borlänge kvinnojourer, föreningen Kvinnogemenskap i Sundsvall.

1 Förslag till

Lag om målsägandebitråde

Härigenom föreskrivs följande.

1 § I mål om brott som hör under allmänt åtal får, sedan förundersökning har inletts, ett särskilt biträde förordnas för målsäganden (målsägandebitråde) under de förutsättningar som anges i denna lag.

2 § I mål om brott enligt 6 kap. 1–6 §§ brottsbalken eller försök till sådant brott skall målsägandebitråde förordnas, om det inte på grund av särskilda omständigheter kan antas att målsäganden saknar behov av sådant biträde.

Om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av biträde, får målsägandebitråde förordnas även i mål om

1. annat brott enligt 6 kap. brottsbalken än som avses i första stycket,

2. brott enligt 3 eller 4 kap. brottsbalken, på vilket fängelse kan följa, eller försök till sådant brott,

3. brott enligt 8 kap. 5 eller 6 § brottsbalken eller försök till sådant brott.

Målsägandebitråde får inte förordnas sedan åklagaren beslutat att allmänt åtal inte skall väckas eller att sådant åtal skall läggas ned eller avstått från att fullfölja talan mot dom i målet.

3 § Målsägandebiträdet skall ta till vara målsägandens intressen i målet samt lämna stöd och hjälp till målsäganden.

4 § Målsägandebitråde förordnas av rätten på begäran av målsäganden eller när det annars finns anledning till det.

Vid förordnande av målsägandebitråde tillämpas 21 § första stycket rättshjälpslagen (1972:429).

5 § Reglerna i rättegångsbalken om rättegångsbiträde gäller även i fråga om målsägandebitråde.

6 § Målsägandebiträdet skall entledigas, om det är påkallat med hänsyn till förhållandena i målet eller om det annars finns skäl för det.

I fråga om byte av målsägandebitråde och om rätt för sådant biträde att sätta någon annan i sitt ställe tillämpas 21 § andra och tredje styckena rättshjälpslagen (1972:429).

7 § Målsägandebiträdet har rätt till ersättning för sitt arbete i enlighet med vad som gäller för offentlig försvarare enligt 21 kap. rättegångsbalken.

8 § Om ett målsägandebitråde förordnas, ersätts målsägandens därefter uppkommande kostnader för bevisning och utredning med anledning av talan om enskilt anspråk i samma utsträckning som om målsäganden beviljats allmän rätts hjälp med anledning av en sådan talan.

I de fall som avses i första stycket får målsägandebiträdet själv besluta

om utredning i samma utsträckning som gäller för biträde vid allmän rättshjälp enligt rättshjälpslagen (1972:429).

Prop. 1987/88:107

Bilaga 4

9 § Bestämmelserna i 31 kap. rättegångsbalken om skyldighet för den tilltalade eller annan att till staten återbetala kostnader som enligt rättens beslut betalats av allmänna medel gäller även i fråga om kostnader enligt denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

Härigenom föreskrivs att 20 kap. 15 §, 23 kap. 5, 10 och 11 §§, 31 kap. 1 § samt 49 kap. 7 § rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 kap.

15 §¹

Målsägande, som hörs med anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången, får åtföljas av lämplig person som sådant stöd.

Målsägande, som hörs med anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången, får åtföljas av lämplig person som sådant stöd (*stödperson*). *Sådan stödperson som rätten har kännedom om skall om möjligt underrättas om rättegången. Om möjlighet att förordna målsägandebiträde i vissa fall finns särskilda bestämmelser. Målsägandebiträde skall kallas till huvudförhandling eller annat sammanträde i rätten där målsäganden eller målsägandens ställföreträdare skall höras.*

23 kap.

5 §²

Skall enligt 21 kap. 3 a § offentlig försvarare utses för den misstänkte, åligger det undersökningsledaren att göra anmälan om det hos rätten.

Skall enligt 21 kap. 3 a § offentlig försvarare utses för den misstänkte, åligger det undersökningsledaren att göra anmälan om det hos rätten. *Detsamma gäller om målsäganden begär att få ett målsägandebiträde eller om det annars finns anledning att förordna ett sådant biträde.*

10 §

Vid förhör skall såvitt möjligt ett av undersökningsledaren anmodat trovärdigt vittne närvara.

Undersökningsledaren *har att* bestämma, *huruvida* annan än vittne *må* övervara förhör. Vid förhör, som enligt 18 § andra stycket *hålles* på den misstänktes begäran, *äge* han och hans försvarare att närvara. Även vid annat förhör *må*, om

Undersökningsledaren *skall* bestämma *om någon* annan än ett vittne *får närvara vid* förhör. Vid förhör, som enligt 18 § andra stycket *hålls* på den misstänktes begäran, har han och hans försvarare *rätt* att närvara. Även vid annat förhör *får*

¹ Senaste lydelse 1987:747.

² Senaste lydelse 1983:920.

det kan ske utan men för utredningen, försvarare vara tillstådes.

Är den som höres under 15 år, bör, om det kan ske utan men för utredningen, den som har vårdnaden om honom vara närvarande vid förhöret.

Undersökningsledaren äge förordna, att vad som förekommit vid förhör icke får uppenbaras.

försvararen närvara, om det kan ske utan men för utredningen.

Målsägandebiträde har rätt att närvara vid förhör med målsäganden.

Är den som hörs under 15 år, bör den som har vårdnaden om honom vara närvarande vid förhöret, om det kan ske utan men för utredningen.

Undersökningsledaren får förordna, att vad som förekommit vid förhör inte får uppenbaras.

11 §

Är den misstänkte eller hans försvarare närvarande vid förhör, må han i den ordning undersökningsledaren bestämmer framställa frågor till den som höres. Utan undersökningsledarens tillstånd må ej annan, som är närvarande vid förhör, därunder meddela sig med den hörde.

Är den misstänkte eller hans försvarare närvarande vid förhör, får han i den ordning undersökningsledaren bestämmer framställa frågor till den som hörs. Detsamma gäller målsägandebiträde vid förhör med målsäganden. Om någon annan är närvarande vid förhör, får denne inte utan undersökningsledarens tillstånd vid förhöret meddela sig med den hörde.

31 kap.

1 §³

Dömes i mål, vari åklagare för talan, den tilltalade för brottet, skall han till statsverket återgälda vad enligt rättens beslut av allmänna medel utgått för hans inställelse vid rätten under förundersökningen, till vittne eller sakkunnig eller eljest för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt i ersättning till försvarare så ock statsverkets kostnad för hans hämtande till rätten. Den tilltalade vare dock ej ersättningsskyldig för kostnad, som icke skäligen varit påkallad för utredningen, eller för kostnad, som vållats genom vårdslöshet eller försummelse av annan än den tilltalade, hans ombud eller av honom utsedd försvarare. Han vare ej heller i annat fall än som sägs i 4 § första stycket skyldig att

Döms i mål, vari åklagare för talan, den tilltalade för brottet, skall han till staten betala vad enligt rättens beslut av allmänna medel utgått för hans inställelse vid rätten under förundersökningen, till vittne eller sakkunnig eller eljest för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt i ersättning till försvarare eller till målsägandebiträde. Detsamma gäller statens kostnad för hans hämtande till rätten. Den tilltalade är dock inte ersättningsskyldig för kostnad, som inte skäligen varit påkallad för utredningen, eller för kostnad, som vållats genom vårdslöshet eller försummelse av annan än den tilltalade, hans ombud eller av honom utsedd försvarare. Han är inte heller i annat fall än som sägs i 4 § första

³ Senaste lydelse 1983: 920.

betala mera än som motsvarar det för honom gällande maximibeloppet för rättshjälpsavgift vid allmän rättshjälpsavgift enligt rättshjälpslagen (1972:429).

stycket skyldig att betala mera än som motsvarar det för honom gällande maximibeloppet för rättshjälpsavgift vid allmän rättshjälpsavgift enligt rättshjälpslagen (1972:429).

Om den tilltalade har haft offentlig försvarare i målet, skall vid tillämpning av första stycket sista meningen hans maximibelopp för rättshjälpsavgiften minskas med vad han har betalat i rådgivningsavgift till försvararen.

Vad den tilltalade enligt första stycket skall återbetala får jämkas eller efterges, om skäl härtill föreligger med hänsyn till den tilltalades brottslighet eller hans personliga och ekonomiska förhållanden.

Om det belopp som den tilltalade skulle vara skyldig att ersätta understiger en viss av regeringen fastställd gräns, skall ersättningsskyldighet inte åläggas.

49 kap.

7 §⁴

Har *underrätt* förklarat en domare jävig eller bifallit en begäran om rättshjälpsavgift åt misstänkt i brottmål, skall *underrättens* beslut stå fast.

Har *tingsrätten* förklarat en domare jävig eller bifallit en begäran om rättshjälpsavgift åt misstänkt i brottmål eller om målsägandebiträde, får *tingsrättens* beslut inte överklagas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

⁴ Senaste lydelse 1983:370.

Lagrådet

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1988-02-03.

Närvarande: f. d. regeringsrådet Wieslander, regeringsrådet Wadell, justitierådet Magnusson

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 21 januari 1988 har regeringen på hemställan av statsrådet Leijon beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om målsägandebitråde, m. m.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Paul Arnell.

Förslagen föranleder följande yttrande av *lagrådet*:

Förslaget till lag om målsägandebitråde

Lagrådet finner inte anledning att ifrågasätta behovet av att det, vid sidan av det bistånd som kan lämnas målsägande genom stödpersoner och biträden enligt rättshjälpslagen, införs ytterligare en form av biträdeshjälp i vissa typer av brottmål. Lagrådet har inte heller någon erinran mot vad som har sagts i lagrådsremissen om uppgifterna för de föreslagna målsägandebiträderna, däribland behörigheten att bistå målsäganden med att föra talan om enskilt anspråk i samband med brottmålet i sådana fall då detta inte görs av åklagaren. Det får emellertid anses önskvärt att så långt möjligt undvika att en målsägande samtidigt biträds av flera olika personer. Har målsägandebitråde förordnats med uppgift att bistå målsäganden i ett brottmål där även en skadeståndstalan är aktuell, torde det normalt inte finnas behov av något särskilt biträde enligt rättshjälpslagen i skadeståndsdelen. Det får i allmänhet också anses onödigt att förordna målsägandebitråde i ett mål där målsäganden redan har fått ett biträde enligt rättshjälpslagen, åtminstone om de kurativa uppgifterna är begränsade. Skulle de uppgifter som ankommer på ett målsägandebitråde inte kunna fullgöras inom ramen för rättshjälpslagen, bör det inte finnas något hinder mot att utvidga uppdraget för ett redan förordnat rättshjälpsbiträde, så att samma person också utses till målsägandebitråde.

Som har framhållits i lagrådsremissen torde det ofta saknas behov av stödpersoner i de fall där målsägandebitråde förordnas. Situationer kan emellertid förekomma där det är motiverat att den som har ett målsägandebitråde stöds av ytterligare en person.

Lagrådet godtar förslaget att reglerna om målsägandebitråde i huvudsak tas in i en särskild lag. Lagförslaget föranleder dock en del påpekanden.

1 och 2 §§

Det sakliga innehållet i den inledande paragrafen kan med fördel inordnas i de närmast följande bestämmelserna. Dessa bör i sin tur avfattas så att det

klarare än som skett i lagrådsremissen framgår vid vilka typer av brott målsägandebitråde skall kunna förordnas. Även i övrigt bör vissa jämkningar göras. Bl. a. bör det sista stycket i den föreslagna 2 § få bilda en särskilda paragraf.

Lagrådet föreslår således att 1 och 2 §§ får följande lydelse:

”1 § I mål om brott enligt 6 kap. 1–6 § eller försök till brott enligt 6 kap. 1–4 eller 6 § brottsbalken skall, sedan förundersökning har inletts, ett särskilt biträde för målsäganden (målsägandebitråde) förordnas, om det inte på grund av särskilda omständigheter kan antas att målsäganden saknar behov av sådant biträde.

Om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av biträde, skall, sedan förundersökning har inletts, målsägandebitråde förordnas även i mål om

1. brott enligt 6 kap. 7–10 §, försök till brott enligt 6 kap. 8 eller 9 § eller förberedelse eller stämpling till brott enligt 6 kap. 1 §, 4 § andra stycket eller 9 § brottsbalken.

2. brott enligt 3 eller 4 kap. brottsbalken, på vilket fängelse kan följa, eller försök till sådant brott,

3. brott enligt 8 kap. 5 eller 6 § brottsbalken eller försök till sådant brott.

2 § Målsägandebitråde får inte förordnas sedan åklagaren har beslutat att allmänt åtal inte skall väckas eller att sådant åtal skall läggas ned eller avstått från att fullfölja talan mot dom i målet.”

3 §

Paragrafen bör förses med ett tillägg som klargör att det i målsägandebiträdets uppgifter inte ingår att bistå målsäganden med att föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet, om detta görs av åklagaren.

Av formuleringen att målsägandebiträdet skall ta till vara målsägandens intressen ”i målet”, dvs. i brottmålet, följer att biträdet inte är behörigt att bistå målsäganden med en skadeståndstalan i fall då en sådan talan förs i särskild ordning enligt reglerna för tvistemål. Om ansvars- och skadestandsfrågor från början har handlagts gemensamt i ett mål där målsäganden har haft ett målsägandebitråde och skadeståndstalan sedan avskiljs, blir alltså målsägandebiträdet obehörigt att bistå målsäganden i den delen. Målsägandebiträdet kan emellertid, under de förutsättningar som anges i rättshjälpslagen, förordnas till rättshjälpsbiträde för målsäganden i den fortsatta skadestandsprocessen.

4–6 §§

Lagrådet har ingen erinran mot förslaget att vissa regler i rättshjälpslagen skall tillämpas även i fråga om rättshjälpsbiträde. Det får också anses lämpligt att göra en hänvisning till rättegångsbalkens bestämmelser om rättegångsbiträde. Meningen måste emellertid vara att rättegångsbalkens biträderegler blir tillämpliga bara i den mån situationen inte täcks av

bestämmelserna i den nu aktuella lagen eller i rättshjälpslagen. Så t. ex. torde bestämmelserna om avvísning i 12 kap. 5 § rättegångsbalken (jfr 12 kap. 22 § samma balk) inte bli tillämpliga. Vad som nu har sagts kommer klarare fram, om hänvisningen till rättegångsbalken omformuleras något och dessutom placeras efter den aktuella lagens särskilda regler om förordnande och entledigande av målsägandebiträde och efter hänvisningarna till rättshjälpslagen.

Det behöver anges i den aktuella lagen att rätten fattar beslut inte bara i förordnande frågor utan också när det gäller byte av målsägandebiträde, rätt för biträde att sätta någon annan i sitt ställe och entledigande av målsägandebiträde. En lämplig ordning synes vara att rättens behörighet att fatta beslut i olika frågor behandlas i en särskild paragraf mot slutet av lagen.

I enlighet med det sagda föreslår lagrådet att 4 – 6 §§ i lagrådsremissen ersätts av en paragraf, 4 §, med följande lydelse:

”4 § Målsägandebiträde förordnas på begäran av målsäganden eller när det annars finns anledning till det. Vid förordnandet tillämpas 21 § första stycket rättshjälpslagen (1972:429).

I fråga om byte av målsägandebiträde och rätt för sådant biträde att sätta någon annan i sitt ställe tillämpas 21 § andra och tredje styckena rättshjälpslagen.

Målsägandebiträdet skall entledigas, om det är påkallat med hänsyn till förhållandena i målet eller om det annars finns skäl för det.

I övrigt tillämpas i fråga om målsägandebiträde rättegångsbalkens regler om rättegångsbiträde.”

I 20 kap. 14 § rättegångsbalken sägs att om en målsägande är omyndig och brottet bl. a. rör egendom som den omyndige inte själv råder över, hans ställföreträdare är behörig att ange eller föra talan om brottet. Motsvarande behörighet tillkommer den omyndiges vårdnadshavare, om brottet rör den omyndiges person. Det kan alltså ankomma på en ställföreträdare eller en vårdnadshavare att begära förordnande av målsägandebiträde. Skulle emellertid den omyndige och hans eller hennes ställföreträdare eller vårdnadshavare ha motstridiga intressen kan en god man behöva förordnas för att föra den omyndiges talan och därmed också ansöka om att målsägandebiträde förordnas (se härom SOU 1986:49 s. 103 ff). Att god man kan förordnas när det är en omyndig och hans eller hennes förmyndare som har motstridiga intressen följer direkt av 18 kap. 2 § andra stycket föräldrabalken. Bestämmelsen torde emellertid kunna tillämpas analogt när det är fråga om förhållandet omyndig – vårdnadshavare (jfr regeringsrättens avgörande RÅ 83 2: 19).

Som framgår av 1 § kan målsägandebiträde förordnas först sedan förundersökning har inletts. Redan dessförinnan kan emellertid en målsägande komma att bli utsatt för förhör vid vilket han eller hon kan ha behov av ett biträde. Lagrådet återkommer till den frågan i kommentaren till 23 kap. 10 § rättegångsbalken.

Det förhållandet att ett målsägandebiträde i princip har samma ställning som ett rättegångsbiträde enligt rättegångsbalken medför bl. a. att biträdet kan överklaga domstolens avgörande endast efter fullmakt från målsägan-

den. Ett överklagande från målsägandens eller rättegångsbiträdets sida kan behöva göras, om målet innefattar både ansvars- och skadestandsfrågor och målsäganden vill gå vidare. Förs målet i sin helhet vidare till högre rätt, är målsägandebiträdet behörigt att bistå målsäganden även där. Om emellertid åklagaren avstår från att föra målet vidare i ansvarsdelen och överklagande sker bara såvitt gäller frågan om skadestånd, upphör målsägandebiträdets behörighet. Den som har varit biträde kan emellertid fortsätta att ta till vara målsägandens intressen i egenskap av ombud eller eventuellt som biträde enligt rättshjälpslagen.

Som har framhållits i remissprotokollet torde rätten lika lite som när det gäller offentliga försvarare behöva fatta något formellt beslut om entledigande av målsägandebiträde i samband med att handläggningen av målet avslutas genom dom. Ett entledigandebeslut torde inte heller behövas om åklagaren lägger ned åtalet i dess helhet och målet till följd därav avskrivs.

Lagrådet har i det föregående påpekat att ett målsägandebiträde inte längre blir behörigt att bistå målsäganden i frågor som gäller skadestånd, om talan i den delen avskiljs från brottmålet. Att så är fallet torde inte behöva anges uttryckligen i beslutet om avskiljande.

7 §

I det remitterade förslaget sägs att målsägandebiträdet har rätt till ersättning för sitt arbete enligt vad som gäller för offentlig försvarare. Enligt lagrådets mening är det naturligare att hänvisa till bestämmelserna om ersättning till biträde vid allmän rättshjälpslag, bl. a. med hänsyn till att samma person kan förordnas till såväl målsägande- som rättshjälpsbiträde. Även med en hänvisning till rättshjälpslagen har domstolsverket möjlighet att, efter uppdrag från regeringen, fastställa taxa för bestämmande av ersättningen.

Lagrådet föreslår att den aktuella bestämmelsen ändras enligt vad som nu har sagts. Den bör vidare ändras så att målsägandebiträdet, utöver ersättning för arbete, också kan få ersättning för tidsspillan och utlägg.

Bestämmelsen, som bör betecknas 5 §, skulle därmed lyda: "Målsägandebiträdet har rätt till ersättning i enlighet med vad som gäller för biträde vid allmän rättshjälpslag enligt 22 § rättshjälpslagen (1972:429)."

8 §

Lagrådet har ingen crinran mot innehållet i paragrafens första stycke. Stycket bör emellertid lämpligen bilda en särskild paragraf, 6 §.

I en därpå följande paragraf, 7 §, bör, utöver vad som sägs i 8 § andra stycket i remissförslaget, tas in den tidigare förordade regeln om rättens behörighet att fatta beslut i olika frågor. Paragrafen föreslås få följande lydelse:

"7 § Beslut i frågor som avses i denna lag fattas av rätten. I de fall som avses i 6 § får dock målsägandebiträdet själv besluta om utredning i samma utsträckning som gäller för biträde vid allmän rättshjälpslag enligt 24 § rättshjälpslagen (1972:429)."

Lagrådet godtar lydelsen av denna paragraf, som dock bör få beteckningen 8 §.

Hänvisningen till rättegångsbalken innebär att bl. a. reglerna i 31 kap. 1 § blir tillämpliga. Fälls den tilltalade till ansvar, skall han alltså i princip ersätta statsverket kostnaderna för målsägandebiträde. En gräns för återbetalningsskyldigheten sätts dock bl. a. genom hänvisningen till maximibeloppet för rättshjälpsavgift i 31 kap. 1 § första stycket sista meningen. Återbetalningsskyldigheten kan vidare jämkas eller efterges med stöd av tredje stycket i samma paragraf. Detta stycke bör kunna tillämpas, om den tilltalade visserligen fälls till ansvar i målet men frikänns från det brott som närmast har föranlett förordnandet av målsägandebiträde eller om brottet hänförs under en mildare straffbestämmelse än som var aktuell när biträdet förordnas.

Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

23 kap. 10 §

Enligt lagrådsremissen skall paragrafen förse med ett nytt tredje stycke, som ger målsägandebiträden rätt att närvara vid förhör med målsäganden. Lagrådet har ingen erinran mot detta förslag. Som lagrådet tidigare har berört kan emellertid en målsägande komma att förhöras redan innan det finns möjlighet att utse målsägandebiträde. Ett beslut om biträde kan vidare komma att dröja, även om det i och för sig finns förutsättningar för ett förordnande. Också i sådana situationer kan målsäganden ha behov av biträdeshjälp. Ett villkor för att en person som inte formellt har förordnats till målsägandebiträde skall få närvara är att det kan ske utan men för utredningen (se andra stycket i förevarande paragraf och 7 § tredje stycket förundersökningskungörelsen). Det får anses önskvärt att dessa bestämmelser ges en generös tillämpning. Det framgår också av remissprotokollet att, om målsäganden har biträts av en person som senare förordnats till målsägandebiträde, denne kan få ersättning även för arbete som har utförts före förordnandet.

31 kap. 1 §

Det får anses onödigt att, utöver den hänvisning till 31 kap. rättegångsbalken som har gjorts i 9 § lagen om målsägandebiträde (8 § enligt lagrådets förslag), också nämna kostnaderna för målsägandebiträde i 31 kap. 1 §. Lagrådet föreslår således att paragrafen lämnas oförändrad.

	sid
Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	2
1. Lag om målsägandebitråde	2
2. Lag om ändring i rättegångsbalken	4
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 18 februari 1988	6
1 Inledning	6
2 Gällande ordning m. m.	7
2.1 Målsägandebegreppet	7
2.2 Förundersökningen	8
2.3 Brottmålsrättegången	10
2.4 Målsägandens möjligheter att få rättshjälp enligt rättshjälpslagen	13
2.5 Målsägandens rätt till bistånd enligt socialtjänstlagen	14
2.6 Advokathjälp åt vissa brottsoffer i Danmark och Norge	14
3 Allmän motivering	16
3.1 Inledning	16
3.2 Utvidgad rättshjälp till målsäganden genom juridiskt biträde	17
3.3 Vid vilka typer av brott bör målsägandebitråde kunna förordnas?	19
3.4 Närmare om målsägandebiträdets uppgifter	22
3.5 Målsägandebiträdets processuella ställning	27
3.6 Målsägandebiträdets kvalifikationer	28
3.7 Handläggningen av biträdesfrågan m. m.	29
3.8 Ersättningen till målsägandebiträdet	30
3.9 Kostnaderna för målsägandebiträdet m. m.	32
3.10 Den lagtekniska lösningen	34
3.11 Kostnaderna för en reform	35
4 Ikraftträdande	36
5 Upprättade lagförslag	36
6 Specialmotivering	37
6.1 Förslaget till lag om målsägandebitråde	37
6.2 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	43
7 Hemställan	45
8 Beslut	45
Bilaga 1 Sammanfattning av slutbetänkandet (SOU 1986:49) Målsägandebitråde	
Bilaga 2 Rättshjälpskommitténs lagförslag	
Bilaga 3 Förteckning över de remissinstanser som yttrat sig över slutbetänkandet	
Bilaga 4 De till lagrådet remitterade lagförslagen	
Bilaga 5 Lagrådets yttrande	

